

Heikkinen Mira, Nevalainen Janne

KANSAINVÄLINEN OIKEUSAPU RIKOSASIOISSA

Opinnäytetyö
Kajaanin ammattikorkeakoulu
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
Liiketalouden koulutusohjelma
Syksy 2010

Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma
Tekijä(t) Heikkinen Mira, Nevalainen Janne	
Työn nimi Kansainvälinen oikeusapu rikosasioissa	
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot Oikeudelliset opinnot	Ohjaaja(t) Hannu Juntunen Toimeksiantaja Kainuun käräjäoikeus
Aika Syksy 2010	Sivumäärä ja liitteet 44+2
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia kansainvälistä oikeusapua rikosasioissa ja sen menettelytapoja käytännössä. Tutkimuksen kohteena olevat alueet olivat Pohjoismaat, Euroopan Unioni, Baltian maat, Venäjä sekä Valko-Venäjä. Opinnäytetyössä pyrittiin tutkimaan Suomen ja kohdealueiden välillä olevia sopimuksia, lainsäädäntöä sekä käytäntöä menettelyssä. Termillä oikeusapu tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kohdealueiden oikeusviranomaisten toisilleen antamaa virka-apua. Opinnäytetyö tehtiin toimeksiantona Kainuun käräjäoikeudelle.</p> <p>Opinnäytetyö on muodoltaan kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusta varten teoriataustaa kerättiin voimassaolevasta lainsäädännöstä, sopimuksista, alan kirjallisuudesta sekä haastatteleamalla alan asiantuntijoita. Kerätystä aineistosta pyrittiin tekemään käsikirjamainen opas, jossa vertaillaan menettelytapoja kohdealueiden välillä. Käytännön osuutta varten laadittiin haastattelulomake, jonka avulla alan asiantuntijoilta pyrittiin saamaan käytännön näkökulmaa tutkimusongelmaan.</p> <p>Tutkimuksesta selvisi, että menettelytavat vaihtelevat suuresti eri kohdealueiden välillä. Tämän vuoksi on tarpeellista tuntea sovellettava lainsäädäntö ja voimassaolevat sopimukset kohdealueiden välillä.</p> <p>Tutkimuksesta toimeksiantaja pystyy selvittämään nopeasti tarvittavan menettelytavan Suomen ja kohdealueen välillä kansainvälisissä rikosoikeusasioissa.</p>	
Kieli	Suomi
Asiasanat	kansainvälinen oikeusapu, rikosasiat
Säilytyspaikka	☒ Verkkokirjasto Theseus ☒ Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Business Administration
Author(s) Heikkinen Mira, Nevalainen Janne	
Title International Judicial Aid in Criminal Matters	
Optional Professional Studies Business Administration and Law	Instructor(s) Hannu Juntunen
	Commissioned by Kainuu District Court
Date Autumn 2010	Total Number of Pages and Appendices 44+2
<p>The purpose of this thesis was to research international judicial aid in criminal matters and its procedures in practice. The target scope of this research was limited in Nordic countries, European Union, Baltic countries, Russia and Belarus. The thesis focused on researching applicable contracts, legislation and practical methods. The term judicial aid is crucial to separate from the term legal aid, whereas judicial aid is meant to mean executive assistance offered by target country authorities to each other. The thesis was commissioned by the Kainuu district court.</p> <p>The study is a qualitative study, where the theory was gathered from valid legislation, contracts and from the area's literature. The goal was to gather the theory into a handbook-like guide, where the differences between the target areas are compared. A separate form was made for the practical part of this study, which was necessary to gather practical views for this study from professionals.</p> <p>The study showed that the procedures vary greatly in between the target areas. That is it is crucial to know the applicable legislation and valid contracts between the target areas.</p> <p>From this study the commissioner is quickly able to find out the method required for the matter of international judicial aid in criminal matters between Finland and the target area.</p>	
Language of Thesis	Finnish
Keywords	judicial aid, criminal matters
Deposited at	☒ Electronic library Theseus ☒ Library of Kajaani University of Applied Sciences

ALKUSANAT

Opinnäytetyön suorittaminen on pitkä, kivinen ja hikinen prosessi. Sen tekeminen ei todellakaan onnistu noin vain itsestään, vaan onnistumiseen on tarvittu myös paljon apua erityisesti seuraavilta henkilöiltä:

Tarkemmin eriteltyinä erityisesti tahdommekin kiittää tämän opintojen vihoviimeisen vaiheen onnistumisesta Kainuun käräjäoikeutta, erityisesti käräjätuomari Heino Huttua ja laamanni Juha Tervoa, jotka toimivat toimeksiantajan yhteyshenkilöinä ja näin tarjosivat meille apua tutkimuksen suorittamiseksi.

Suuret kiitokset osoitamme myös valtakunnansyyttäjäviraston ylitarkastaja Tuuli Erolaiselle sekä oikeusministeriön kansainvälisen yksikön hallitusneuvos Merja Norrokselle, jotka kärsivällisesti jaksivat vastata haastattelupyyntöihimme.

Erityiskiitos vieraillevalle tähdelle, varatuomari Sanna-Maria Klemetille kannustuksesta ja motivoimisesta.

Viimeisenä – muttei suinkaan vähäisimpänä – tahdomme kiittää opinnäytetyömme ohjaajaa, varatuomari Hannu Juntusta, hänen avustaan ja kannustuksestaan koko opinnäytetyöprosessissa.

Kajaanissa marraskuussa 2010

Mira Heikkinen

Janne Nevalainen

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ, TEORIATAUSTA JA RAJAUS	2
3 YLEISTÄ KANSAINVÄLISESTÄ OIKEUSAVUSTA	3
3.1 Todistelun vastaanottaminen ulkomailla	5
3.2 Vieraan valtion oikeusjärjestyksen sisällön selvittäminen	6
3.3 Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa	7
3.3.1 Oikeusavun antaminen	9
Kielestä, menettelystä ja toimeenpanosta	10
3.3.2 Ehdottomat ja harkinnanvaraiset kieltäytymisperusteet	11
4 KANSAINVÄLINEN OIKEUSAPU EUROOPAN UNIONISSA	13
4.1 Keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskeva eurooppalainen yleissopimus	16
4.1.1 Yleissopimuksen tavoitteet	17
4.2 Menettely yleissopimuksen nojalla	18
4.3 Oikeusapu Baltian maissa	20
4.3.1 Sopimus yhteistyöstä rikosten torjunnassa	21
4.3.2 Yhteydenpitojärjestyksistä Baltian maiden kesken	22
4.3.3 Havaintoja oikeusapumenettelystä Baltian maiden kanssa	23
5 OIKEUSAPU POHJOISMAIDEN VÄLILLÄ	25
5.1 Todistelun suorittaminen pohjoismaisessa oikeusavussa	27
5.2 Pohjoismaisen oikeusavun muoto, sisältö ja kieli	28
6 KANSAINVÄLINEN RIKOSOIKEUSAPU VENÄJÄN KANSSA	31
6.1 Suomen ja Venäjän välisen oikeusavun arviointia	33
7 KANSAINVÄLINEN OIKEUSAPU RIKOSASIOISSA VALKO-VENÄJÄN KANSSA	36
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	37
LÄHTEET	43

1 JOHDANTO

Käsitteellä kansainvälinen oikeusapu tarkoitetaan käytännössä eri valtioiden toisilleen antamaa oikeudellista virka-apua rajojen yli, joka käsittää laajassa merkityksessä keskinäisen oikeusavun antamisen, rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen, tuomittujen siirtämisen ja menettämisseuraamusten täytäntöönpanon. Kansainvälisen oikeusavun antaminen tapahtuu kansainvälisten sopimusten pohjalta, joissa pyritään ottamaan huomioon valtioiden toisistaan poikkeavat lainsäädännöt. Keskeistä on noteerata termi oikeusapu prosessina, jolla viitataan rikosprosessin eri vaiheissa tehtäviin oikeusapupyyntöihin.

Jatkuvasti kansainvälistyvässä yhteiskunnassa myös rikokset muuttuvat kansainvälisemmiksi, ja tapaukset, joissa rikoksen tekijä asuu tai oleskelee vieraassa maassa, lisääntyvät vuosi vuodelta. Tämä muodostaa omanlaisensa haasteen rikosasian oikeudellisessa prosessissa: ongelmiksi muodostuvat kysymykset siitä, minkä valtion lainsäädäntöä sovelletaan mihinkin asiaan, ja millaista menettelyä rikosasiassa epäillyn haastamiseen tulee käyttää, jotta oikeusprosessi saataisiin onnistuneesti pantua täytäntöön.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia tarvittavia menettelytapoja ja niihin tarvittavaa lainsäädäntöä sekä sopimuksia onnistuneen kansainvälisen oikeusavun suorittamiseksi. Opinnäytetyö tehdään toimeksiantona Kainuun käräjäoikeudelle, ja valmiin opinnäytetyön tarkoituksena on toimia eräänlaisena käsikirjamaisena oppaana sellaisissa rikosasioissa, joissa joudutaan käyttämään kansainvälisen oikeusavun menettelytapoja.

Opinnäytetyötä tehdessä päämääränä on ollut laatia työ nimenomaan Kainuun käräjäoikeudelle, joten tutkimuksen sisältö saattaa vaikuttaa ulkopuolisen silmin hyvin vaikeaselkoiselta ja haastavalta. Tähän on kuitenkin tekovaiheessa pyritty kiinnittämään huomiota, ja keskeisiä käsitteitä sekä lainsäädäntöä onkin avattu niin, että myös asiaan perehtymättömät henkilöt voivat saada tutkimuksesta selkoa.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ, TEORIATAUSTA JA RAJAUS

Opinnäytetyö on muodoltaan kartoittava kvalitatiivinen tutkimus (Hirsjärvi S, Remes P, Sajavaara P 2007, 133), tarkemmin määriteltynä oikeusvertaileva työ. Metodina käytetään lainoppia, eli oikeusdogmatiikkaa, jonka avulla analysoidaan ja systematisoidaan kansainvälistä oikeusapua rikosasioissa.

Tutkimuksen teoriatausta muodostuu suurelta osin lainsäädännöstä sekä sopimuksista. Käytännön kirjallisuutta aiheesta on olemassa hyvin rajallisesti, mutta tähän opinnäytetyöhön on pyritty saamaan mahdollisuuksien mukaan esille alakohtaisia kirjoituksia. Haasteen kirjallisuuden löytämiselle tekee myös se, että lainsäädäntö muuttuu hyvin nopeaan tahtiin, ja etenkin kansainvälisiä oikeusapuasioita käsitellessä lainsäädäntö on jatkuvan muutospaineen alla.

Opinnäytetyön käytännöllinen osuus muodostuu haastatteluista (Liite 2), jotka laadimme alan asiantuntijoille, kuten oikeusministeriön kansainväliselle yksikölle ja valtakunnansyyttäjänvirastolle. Tämä käytännön kokemus auttaa opinnäytetyön käyttäjää havaitsemaan teoriapohjan toteutumisen käytännössä ja huomaamaan kirjoitetun lain ulkopuolelle jäävät seikat, jotka voidaan havaita vain käytännön kokemuksen kautta.

Vastaavaa opinnäytetyötä aiheesta ei ole tehty aikaisemmin, jolloin sopivaa vertailukohdetta onnistumisen arvioimiselle ei löydy.

Tutkimus on rajattu siten, että opinnäytetyössä tutkitaan ensiksi kansainvälisen oikeusavun keskeisimpiä sopimuksia ja lainsäädäntöä Suomen osalta ja tutkitaan kansainvälisen oikeusavun yleisiä piirteitä. Varsinainen kansainvälisen oikeusavun tutkiminen on rajattu siten, että tutkittavat kohdealueet ovat Pohjoismaat, Euroopan Unioni (josta tarkemmin Baltian maat), Venäjä sekä Valko-Venäjä. Opinnäytetyön rajaaminen näiden maiden avulla määrittää myös opinnäytetyön varsinaisen tutkimuskohteen. Tämän avulla opinnäytetyö pyrkii vastaamaan tutkimuskysymykseen, "kuinka tapahtuu kansainvälinen oikeusapu rikosasioissa käytännössä?"

3 YLEISTÄ KANSAINVÄLISESTÄ OIKEUSAVUSTA

Kansainvälisen oikeusapumenettelyn hahmottamiseksi Suomen ja kohdealueiden välillä on opinnäytetyön lopuksi liitetty taulukko asiakirjojen lähettämistä varten, josta näkyy käytettävät sopimukset ja muut huomionarvoiset seikat koottuna yhteen taulukkoon. (Liite 1.)

Kansainvälisessä oikeusavussa rikosasioissa kaksi olennaista käsitettä ovat kaksoisrangaistavuus sekä vastavuoroisuuden vahvistaminen, jotka ovat edellytyksinä joissain oikeusapusopimuksissa.

Kaksoisrangaistavuus tarkoittaa sitä, että tehdyn rikoksen tulee olla rangaistava sekä Suomessa että vieraassa valtiossa. Jos rikos on tehty vieraan valtion alueella, Suomessa tästä rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin mitä tekopaikan laissa säädetään. (RL 1 luku 11 §) Ennen oikeusapuprosessin aloittamista tulee tiettyjen sopimusten nojalla tehdä vieraan valtion kanssa kaksoisrangaistavuus selvitys.

Vastavuoroisuuden vahvistaminen tarkoittaa sitä, että tehtäessä oikeusapupyynnön vieraalle valtiolle oikeusministeriö voi vahvistaa, että vastaavassa tapauksessa Suomen viranomaiset tulevat antamaan oikeusapua pyynnön vastaanottaneelle vieraalle valtiolle. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994).

Kansainvälisiin oikeusapusopimuksiin pätee yleensä se ehto, että oikeusapusopimus ei ole ehtona oikeusavun antamiselle, esimerkiksi Suomi antaa säädöksissä tarkoitettua oikeusapua kaikille valtioille (Erolainen 2010).

Kansainvälisessä oikeusavussa olennaista on jokaisen valtion oman prosessilain noudattaminen (*lex fori*), mutta poikkeustapauksissa oikeusapua pyytävä valtio voi esittää, että oikeusavun antamisessa noudatetaan pyytävän valtion lainsäädäntöä. Tällaiseen järjestelyyn voidaan suostua, mikäli menettelytapa ei riko oikeusapua antavan valtion oikeusjärjestyksen perusteita. Ulkomailla tehty prosessitoimi tulkitaan päteväksi, mikäli se täyttää vieraan valtion prosessilain vaatimukset. (Koulu 2003, 35.)

Edellä mainittu *lex fori* –periaate tarkoittaa sitä, että oikeusapua pyytävä, että sitä antava valtio soveltavat omaa prosessilakiaan. Käytännössä tämä heijastuu kansainväliseen

oikeusapuun siten, että oikeusaputoimiin voidaan ryhtyä vain jos toivottu menettelytapa ei ole oikeusapua antavan valtion oikeusjärjestyksen perusteiden vastainen. (Koulu 2003, 35.)

Yleisesti kansainvälinen oikeusapu rakentuu sopimusvaltioiden erikseen nimeämien keskusviranomaisten varaan, jotka ottavat vastaan ulkomailta tulevat oikeusapupyynnöt ja toimittavat omasta valtiosta lähtevät oikeusapupyynnöt edelleen vieraan valtion keskusviranomaisille. Paikalliset tuomioistuimet toimivat näin ollen kansainvälisissä asioissa oman keskusviranomaisensa kanssa. Suomessa tämä kyseinen keskusviranomainen on oikeusministeriö, tarkemmin määriteltynä oikeusministeriön kansainvälinen yksikkö. (Koulu 2003, 174, Neira 2009, 108.)

Kansainväliset oikeusapusopimukset rakentuvat pääasiassa kolmeen Haagin sopimukseen, joihin kaikki Euroopan valtiot, sekä myös muutama Euroopan ulkopuolinen maa ovat liittyneet. (Koulu 2003, 174). Kotimaisista säännöksistä, jotka koskevat kansainvälistä oikeusapua, tärkeimmät ovat laki ja asetus kansainvälisestä oikeusavusta sekä pakkokeinolaki. (Neira 2009, 109.)

Toimivaltaiset viranomaiset oikeusapupyynnön tekemiseen Suomesta vieraalle valtiolle ovat rikosoikeusapulain mukaan oikeusministeriö, tuomioistuin, syyttäv viranomainen sekä esitutkintaviranomainen. Oikeusapupyynnöt lähetetään Suomesta vieraalle valtiolle noudattaen vieraan valtion edellyttämää järjestystä ja ottamalla huomioon mahdollisen kansainvälisen sopimuksen määräykset, kuten esimerkiksi jäljempänä mainittavan EU:n oikeusapusopimuksen. (Neira 2009, 110.)

Oikeusministeriön keskeisinä tehtävinä kansainvälisen oikeusavun prosessissa on ensinnäkin ottaa vastaan vieraan valtion viranomaisen lähettämät oikeusapupyynnöt, jonka jälkeen oikeusministeriön tulee huolehtia itse tai toimivaltaisen oikeusviranomaisen välityksellä vieraan valtion viranomaisten lähettämien oikeusapupyyntöjen täyttäminen. Oikeusministeriö toimii myös vastaavalla tavalla Suomesta ulkomaiden viranomaisille lähtevien oikeusapupyyntöjen lähettämisessä, sekä sen tulee myös huolehtia asiakirjojen kääntämisestä sekä muista keskusviranomaiselle kuuluvista tehtävistä. (Norros 2004.)

Mikäli oikeusapupyynnöön halutaan sisällyttää myös pakkokeinoja, on tällöin noudatettava kotimaisen pakkokeinolain säännöksiä. Pakkokeinon käyttö vieraassa valtiossa edellyttää tämän lisäksi kaksoisrangaistavuuden periaatetta sekä sitä, että kyseinen teko on vieraassa

valtiossa samoin olosuhtein tehtynä sellainen, jonka vuoksi myös vieras valtio voisi ryhtyä pakkokeinotoimiin. (Neira 2009, 110.)

Vieraan valtion viranomaiselta oikeusapuna saatuja asiakirjoja ja muita tallenteita kohtaan liittyvästä salassapidosta ja vaitiolovelvollisuudesta sekä asianosaisten ja viranomaisten tiedonsaantioikeudesta on voimassa Suomen lainsäädännön mukaiset salassapito- ja vaitiolo-säännökset. Kansainvälisissä sopimuksissa voi olla myös tämän lisäksi lisää ehtoja salassapidolle, vaitiolovelvollisuudelle, käytön rajoituksille tai aineiston palauttamiselle tai hävittämiselle, joita tulee noudattaa. Olennaista tätä varten on se, että oikeusapupyynnössä mainitaan tarkasti kaikki mahdolliset tarkoitukset, joihin oikeusapua halutaan, sekä erottaa, onko oikeusapupyynnön tarkoituksena todisteiden hankinta ja/tai omaisuuden palauttaminen asianomistajalle. (Neira 2009, 110.)

Oikeusapupyynnön tietojen tarkka suunnittelu edesauttaa nopeaa prosessin kulkua siten, että ylimääräiset jälkikäteiset oikeusapupyynnöt voidaan karsia pois. Oikeusapupyynnön suunnittellessa tuleekin ottaa huomioon, mille tahoille tietoja on tarve luovuttaa prosessin eri vaiheissa, kuten ulosotolle, verottajalle tai asianomistajalle. Tämän lisäksi on otettava huomioon, missä prosessin vaiheissa tietoa tullaan käyttämään. (Neira 2009, 110.)

Oikeusapuna saatua aineistoa on erityisehdolla kiellettyä käyttää muiden kuin pyynnön perusteena olleiden tekojen käsittelyssä. (Neira 2009, 111.)

Rajoituksia, jotka ilmenevät ainoastaan oikeusapua antaneen valtion kansallisesta lainsäädännöstä, mutta joita ei nimenomaisesti ole asetettu oikeusapupyynnön vastaukseen, ei tarvitse viran puolesta selvittää. (Neira 2009, 111.)

3.1 Todistelun vastaanottaminen ulkomailla

Prosessioikeuteen keskeisesti kuuluvan välittömyysperiaatteen mukaisesti todistelu tulee vastaanottaa siinä tuomioistuimessa, jossa asia ratkaistaan. Kansainvälisessä oikeusavussa tästä periaatteesta saatetaan joutua poikkeamaan loogisista syistä, koska esimerkiksi todistajien kuljettaminen vieraaseen valtioon kuluttaisi turhaan resursseja eikä se edistäisi tehokasta ja nopeaa oikeudenkäyntiä. Oikeudenkäymiskaassa säädetään, että pääkäsitelyn ulkopuolella

vastaanotettu todiste saadaan ottaa vastaan myös toisessa alioikeudessa – joka voi sijaita myös ulkomailla, vaikka tätä ei suoraan pykälässä sanota. (Koulu 2003, 181-182.)

Todisteiden vastaanottamiseen vieraan valtion tuomioistuimessa sovelletaan Haagin vuoden 1970 sopimusta, (TodVastUlkA 210/82) jonka mukaan todistelun vastaanottamisesta huolehtii keskusviranomaisen, eli Suomessa oikeusministeriö. Tätä sopimusta Suomi ei kuitenkaan sovelle täydessä laajuudessaan, sillä Suomella on olemassa varauma niin sanotusta discovery-instituutiosta. Tämän varauksen mukaan sellaisiin oikeusapupyyntöihin, joilla pyritään paljastamaan asianosaisen hallussa olevia erittelemättömiä asiakirjoja, ei suostuta. (Koulu 2003, 182).

Todistajalla on ulkomailla oikeus kieltäytyä todistelusta, jos hänellä on siihen oikeus tai velvollisuus joko oikeusapua pyytävän tai sitä antavan valtion lain mukaan (Koulu 2003, 191). Näin ollen todistajalla on kahden maan lainsäädännön tulkinnan mukainen mahdollisuus kieltäytyä todistelusta.

3.2 Vieraan valtion oikeusjärjestyksen sisällön selvittäminen

Perussäännökset tuomioistuimen toimiin soveltaa vieraan valtion lakia löytyvät oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 pykälästä. Tämän pykälän ensimmäisen momentin mukaan asianosaisen tulee kuitenkin itse esittää näyttö siitä, että tuomioistuimen tulee soveltaa vieraan valtion lakia, mikäli tuomioistuin ei tämän sovellettavan lain sisältöä tunne. Tuomioistuimen on kehotettava asianosaista esittämään tästä asiasta näyttöä. Asianosaisten selvitysvastuu vieraan valtion laista poistuu kuitenkin sillä perusteella, mikäli asiaa käsittelevä tuomari on perehtynyt kyseessä olevaan vieraan valtion lakiin. Näin ollen tuomioistuimen on sovellettava suoraan kyseistä oikeusjärjestystä vaatimatta lain sisällöltä selvitystä asianomaiselta itseltään. (Koulu 2003, 171, 202.)

Vieraan valtion lain selvittämisen pitäisi olla sekä asianosaisten että tuomioistuinten yhteinen tehtävä, jossa tuomioistuimen aktiivinen rooli korostuu. Tämä roolin korostuminen näkyy etenkin siinä, että tuomioistuin ryhtyy selvittämään vieraan valtion oikeusjärjestyksen sisältöä lähettämällä asiaan liittyvän tiedustelun esimerkiksi ulkoministeriöön tai suoraan vieraan valtion tuomioistuimeen. Tarvittaessa tuomioistuin voi laajentaa hankittua selvitystä

asianosaiselle kohdistetuilla, yksilöidyillä selvitysketjuilla. Mikäli vieraan valtion lain sisällystä ei saada selvitystä, tuomioistuin soveltaa vieraan lain sijasta Suomen lakia. (Koulu 2003, 202.)

Periaatteena on, että tuomioistuimet noudattavat lojaalisti vieraan valtion lakia, eli tätä tulisi tulkita ja soveltaa Suomessa samalla tavalla kuin lain ”oikeassa kotimaassa”. Käytännössä tiedon taso on tuomioistuimilla luonnollisesti vähäisempi. (Koulu 2003, 202.) Vieraan valtion lain selvittämisestä löytyy säännös eurooppalaisesta yleissopimuksesta, joka siirtää lain selvittämisvastuuta tuomioistuimille, eikä jätä kaikkea pelkästään asianosaisen vastuulle. Tämän sopimuksen I artiklassa määrätään sopimusvaltion viranomaisen ilmoittamaan lakia selvittelevälle tuomioistuimelle, mikä sopimusvaltion lain sisältö kyseisenä olevassa asiassa on. (Koulu 2003, 201.)

Kyselyt ja vastaukset lain selvittämiseen saadaan keskusviranomaisen kautta, ja tämän kyselyn sisältö on yksityiskohtaisesti säädetty. Kyselyssä tulee selostaa, mitä vireillä olevaa asiaa se koskee ja mainita tarkasti ne asiat, joista lainsäädäntötietoja halutaan. Tässä kyselyssä tulee myös olla ”tarpeelliset tiedot, jotta se olisi ymmärrettävissä ja jotta vastaus voisi olla oikea ja täsmällinen”. Tällä tavoitellaan riittävien oikeudellisten tosiseikkojen keräämistä, jotta prosessi voisi olla mahdollisimman selkeä ja jotta se sujuisi mahdollisimman nopeasti osapuolten välillä. (Koulu 2003, 205.)

Käytännössä yleissopimuksen tämän kohdan soveltaminen on jäänyt puutteelliseksi, lain selvittämiseen liittyvät kyselyt ovat jääneet vähäisiksi ja vastauksien taso on ollut vaihtelevaa. (Koulu 2003, 205.)

3.3 Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa

Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa toimii Suomessa kansallisena yleislakina (OM Työryhmän mietintö 2000, 47), joka tulee sovellettavaksi esimerkiksi tilanteissa, joissa Suomen ja vieraan valtion välillä ei ole voimassa olevia sopimuksia joiden pohjalta toimia.

Laissa tarkoitettuun kansainväliseen oikeusapuun kuuluu:

- 1 päätösten, haasteiden, kutsujen ja muiden rikosasian käsittelyyn liittyvien asiakirjojen tiedoksianto, mukaan luettuna kutsut saapua kuultavaksi pyynnön tehneen valtion viranomaisen eteen
- 2 todistajien ja asiantuntijoiden sekä asianosaisten kuuleminen, asiantuntijalausuntojen hankkiminen, katselmusten toimittaminen, asiakirjojen ja esinetodisteiden hankkiminen sekä muiden todisteiden ja selvitysten vastaanottaminen ja toimittaminen rikosasian käsittelyä varten;
- 3 pakkokeinojen käyttäminen todisteiden hankkimiseksi tai menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi;
- 4 syytetoimenpiteisiin ryhtyminen;
- 5 rikosrekisteritietojen luovuttaminen rikosasian käsittelyä varten; sekä
- 6 muu rikosasian käsittelyä varten tarvittava oikeusapu, tietojen antaminen lainsäädännöstä ja yhteistoiminta. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Lain soveltamisalan ulkopuolelle on jätetty rikoksen johdosta tapahtuva luovuttaminen, koska siitä on säädetty erikseen omaksi laikseen (nro 456/1970.) Soveltamisalan ulkopuolelle on jätetty myös kansainvälinen yhteistoiminta rangaistusten täytäntöönpanossa, vapausrangaistukseen tuomittujen siirtäminen, ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen sekä ehdolliseen vapauteen päästettyjen henkilöiden valvonnan siirtäminen sekä tuomittujen seuraamusten täytäntöönpano. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Soveltamisalan ulkopuolelle jääneistä asioista on säädetty erikseen muihin lakeihin, joita ei tässä tutkimuksessa käsitellä.

Kansainvälinen rikosoikeusapujärjestelmä perustuu keskusviranomaisjärjestelmään, joka epäselvissä tilanteissa helpottaa prosessin etenemistä. Suomessa keskusviranomaisena toimii oikeusministeriö, jonka tehtävät on kirjattu lain 3 §:ään. Oikeusministeriön tulee lain mukaan mm. vastaanottaa vieraan valtion lähettämiä oikeusapupyynnöitä, lähettää Suomen toimivaltaisten viranomaisten oikeusapupyynnöt vieraaseen valtioon sekä käännettää asiakirjoja. Mikäli vieraan valtion oikeusapupyynnö on lähetetty oikeusministeriölle, sen tulee huolehtia

pyynnön täyttämistä itse tai viipymättä toimittaa oikeusapupyynnöksi sille viranomaiselle, jonka toimivaltaan pyynnön täyttäminen kuuluu. Vieraan valtion ei kuitenkaan tarvitse lähettää oikeusapupyynnönsä ensin oikeusministeriölle, vaan se voidaan lähettää suoraan toiselle toimivaltaiselle Suomen viranomaiselle. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Vieraalle valtiolle tarkoitetun oikeusapupyynnön voivat tehdä oikeusministeriö, tuomioistuin, syyttäväviranomaisena ja esitutkintaviranomaisena. Pyyntö lähetetään vieraalle valtiolle noudattaen vieraan valtion edellyttämää yhteydenpitojärjestystä. Tässä tulee huomioida, onko Suomen ja vieraan valtion välillä voimassa olevia yhteistyösopimuksia, ja mitä niissä on määrätty. Mikäli pyynnön tehnyt viranomaisena ei voi lähettää pyyntönsä suoraan vieraan valtion toimivaltaiselle viranomaiselle, voidaan pyyntö toimittaa oikeusministeriön välityksellä (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994). Joidenkin maiden kohdalla oikeusapupyynnöt täytyy lähettää diplomaattiteitse, joten oikeusministeriö voi myös huolehtia siitä, että pyyntö lähetetään ulkoasiainministeriön välityksellä. (Norros 2010.)

Lain toinen luku käsittelee oikeusapupyynnöiden täyttämistä Suomessa. Lakiin ei ole sisällytetty tarkkoja säännöksiä oikeusavun pyytämisestä vieraalta valtiolta, koska Suomen kansalliseen lainsäädäntöön ei voida tyhjentävästi säännellä toimenpiteiden onnistuvuutta vieraan valtion viranomaisissa. Tämän lain tarkoituksena onkin, että Suomen viranomaisen tulee pystyä perustamaan toimintansa pyynnön täyttämistä tämän lain pohjalta. (OM Työryhmän mietintö 2000, 35.)

3.3.1 Oikeusavun antaminen

Suomen viranomaiselle osoitettu oikeusapupyynnöksi voidaan toimittaa kirjallisesti, suullisesti, teknisenä tallenteena ja sähköisenä viestinä. Mikäli oikeusapupyynnöksi koskee haasteen, kutsun tai muun asiakirjan tiedoksiantoa, tulee pyynnön yhteyteen liittää myös tiedoksi annettava asiakirja. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Oikeusapupyynnön tulee täyttää tietyt sisällölliset vaatimukset, jotta pyyntö voidaan asianmukaisesti täyttää. Mikäli pyyntö tai siihen liittyvä asiakirja on sisällöllisesti epäselvä tai sen oikeellisuutta on syytä epäillä, voidaan pyynnön lähettäneelle viranomaiselle lähettää

täydennyspyyntö. Oikeusapupyyntö voidaan mahdollisista puutteista huolimatta kuitenkin täyttää, jos puutteet ovat sen laatuksia, etteivät ne haittaa tai estä pyynnön täytäntöönpanoa. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Oikeusapupyynnöstä tulee käydä ilmi pyynnön tehnyt viranomainen, sekä oleelliset tiedot siitä tuomioistuimesta tai viranomaisesta, joka käsittelee pyynnössä ilmoitettua rikosasiaa. Oikeusapupyynnöstä tulee käydä ilmi sisällön ja perusteiden lisäksi myös tarpeelliset tiedot henkilöstä, jota pyyntö koskee. Puutteelliset henkilötiedot saattavat vaikeuttaa pyynnön täyttämistä. Pyynnössä tulee olla perusteena olevan rikoksen oikeudellinen luonnehdinta, teon kuvaus sekä lainkohdat, joihin teon rangaistavuus perustuu. Myös tiedot tosiasioista, todisteista ja asiakirjoista ovat pyynnön täyttämisen kannalta tärkeitä. Mikäli pyyntö koskee todistelua, on mukaan liitettävä myös selvitys palkkiosta ja kulukorvauksista joihin vieraan valtion viranomaiseen todistajaksi tai asiantuntijaksi kutsuttava on oikeutettu. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Kielestä, menettelystä ja toimeenpanosta

Oikeusapupyyntö ja siihen liittyvät asiakirjat on tehtävä suomen tai ruotsin kielellä, tai liitettävä käännös joko suomen tai ruotsin kielelle. Viranomainen voi kuitenkin täyttää pyynnön vaikka se olisi tehty jollakin muulla kielellä. Jos viranomainen katsoo, ettei riittävästi ymmärrä pyynnössä käytettyä vierasta kieltä, voi viranomainen kieltäytyä täyttämästä pyyntöä. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Oikeusapupyynnön täyttämässä on ensisijaisesti noudatettava Suomen lain mukaista menettelytapaa. Jos pyynnössä pyydetään jonkin erityisen menettelytavan tai muodon käyttämistä, on pyyntöä noudatettava mikäli se ei ole Suomen lainsäädännön peruseriaatteiden vastaista, asiasta ei ole toisin säädetty tai se ei loukkaa muita Suomea sitovia velvoitteita. Oikeusapupyyntö on aina täytettävä viipymättä ja jos mahdollista, noudatettava pyynnössä mahdollisesti esitettyjä määräaikoja. Jos pyynnön täyttäminen viivästyy tai sitä ei voida täyttää ollenkaan, on asiasta ilmoitettava viipymättä vieraan valtion viranomaiselle. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

3.3.2 Ehdottomat ja harkinnanvaraiset kieltäytymisperusteet

Tietyissä tilanteissa oikeusapua ei lain mukaan anneta. Oikeusapu evätään, mikäli pyynnön täyttäminen saattaisi loukata Suomen täysivaltaisuutta, vaarantaa Suomen turvallisuutta tai muita olennaisia etuja. Oikeusapua ei anneta myöskään tilanteissa, joissa pyynnön täyttäminen loukkaisi ihmisoikeuksia tai perusvapauksia, tai olisi muutoin Suomen oikeusjärjestyksen peruseriaatteiden vastaista. Näillä perusteilla evätyistä pyynnöistä päättää oikeusministeriö. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Muut toimivaltaiset viranomaiset voivat kieltäytyä antamasta oikeusapua harkinnanvaraisten kieltäytymisperusteiden nojalla. Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa määrittelee harkinnanvaraisten kieltäytymisperusteiden käytön seuraavanlaisissa tilanteissa:

- 1 pyynnön perusteena on teko, jota on pidettävä poliittisena rikoksena taikka sotilasrikkoslainsäädännön alaan kuuluvana rikoksena;
- 2 pyynnön perusteena olevasta teosta ei Suomen lain mukaan voitaisi syyttää vanhentumisen, armahduksen tai muun vastaavan seikan johdosta;
- 3 pyynnön perusteena olevan teon johdosta on Suomessa tai kolmannessa valtiossa aloitettu esitutkinta, asia on syyttäväviranomaisen käsiteltävänä taikka asiassa on pantu vireille oikeudenkäynti;
- 4 pyynnön perusteena olevan teon osalta on Suomessa tai kolmannessa valtiossa päätetty luopua esitutkinnan toimittamisesta, syytteen nostamisesta taikka jättää vastaaja rangaistukseen tuomitsematta tai muutoin luopua toimenpiteistä;
- 5 pyynnön perusteena olevan teon johdosta Suomessa tai kolmannessa valtiossa vireille pannussa oikeudenkäynnissä on annettu päätös, jossa vastaaja on tuomittu rangaistukseen, tai syyte on hylätty; tai
- 6 pyynnön täyttäminen tulisi teon laatuun nähden vaatimaan kohtuuttomasti voimavaroja. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Ensisijaisesti muutoksenhaku oikeusavun epäämispäätökseen ei ole mahdollista. Poikkeuksena tähän on kuitenkin oikeusministeriö, joka voi saattaa alemman oikeusasteen tekemän päätöksen ylemmän oikeusasteen ratkaistavaksi. Oikeusministeriön ei tarvitse tehdä asiassa tyytymättömyyden ilmoitusta taikka pyytää valituslupaa. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Oikeusavun antamisesta voidaan kieltäytyä oikeusministeriön päätöksellä, mikäli se katsoo ettei pyynnön esittänyt valtio anna vastaavanlaista oikeusapua Suomen viranomaisille. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Täytettävän oikeusapupyynnön toimeenpanoa voidaan myös lykätä, mikäli sen katsotaan haittaavan tai viivästyttävän rikostutkintaa, esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä Suomessa. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Pakkokeinoja voidaan käyttää vieraan valtion oikeusapupyynnön perusteena olevien todisteiden hankkimiseksi ja menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi, mikäli se on välttämätöntä oikeusavun antamiselle eikä ole Suomen lain mukaan kiellettyä. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Pakkokeinojen käyttöä oikeusapuasioissa on rajoitettu. Pakkokeinolaissa (450/1987) tarkoitettuja pakkokeinoja ei saa oikeusavun täyttämiseksi käyttää, jos tämä ei Suomen lain mukaan ole sallittua. Poikkeuksena tähän on pakkokeinolaissa säädetty datan säilyttämismääräys, jonka mukaan toimivaltainen viranomainen voi määrätä datan hallussapitäjää säilyttämään datan muuttumattomana, jos on syytä olettaa että datalla on olennaista merkitystä rikosasian selvittämiseksi. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

Lain kolmanteen lukuun on säädetty erinäisiä säännöksiä oikeusavun antamisesta. Asiakirjan tiedoksianto toteutetaan Suomen prosessilain edellyttämällä tavalla, tai noudattaen oikeusapupyynnössä esitettyä erityistä menettelytapaa. Mikäli tällaisen menettelytavan käyttämistä voitaisiin pitää Suomen peruseriaatteiden vastaisena, ei esitettyä erityistä menettelytapaa voida käyttää. Asiakirjan tiedoksiannosta on annettava todistus, josta tulee näkyä tiedoksiannon aika ja paikka, sekä henkilö, jolle asiakirja on annettu tiedoksi ja kenelle se on jätetty. Asiakirjan (haaste, kutsu) tiedoksiannosta voidaan kieltäytyä, jos asiakirjaa ja siihen liitettyjä muita tiedoksi annettavia asiakirjoja ei ole toimitettu tarpeeksi ajoissa Suomen viranomaiselle niin, että kutsutulla olisi käytettävissään kohtuullisesti aikaa saapua kuultavaksi. (Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 4/1994.)

4 KANSAINVÄLINEN OIKEUSAPU EUROOPAN UNIONISSA

Euroopan Unionissa kansainvälistä oikeusapua on pyritty helpottamaan jäsenvaltioiden kesken solmitulla yleissopimuksella kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa, toisin sanoen EU:n oikeusapusopimuksella. Sopimusta laadittaessa ongelmakohtiksi muodostuivat kysymykset tehokkaasta rikollisuuden torjumisesta, mutta samanaikaisesti myös pyrkimys suojata yksilön oikeuksia. Oikeusapusopimusta on jouduttu myös pohtimaan siltä kannalta, että EU:ssa on olennaisena osana jokaiselle jäsenvaltiolle suvereeniteettiin pohjautuva toimintavapaus alueellaan, vaikka EU:n jäsenvaltioiden välillä on olemassa myös vapaaseen liikkuvuuteen perustuva suvereenius. Viimeksi mainitun korostaminen on EU:n sisällä heikentynyt huomattavasti valtioiden yhteistyötarpeiden ja niihin liittyvien poliittisten paineiden seurauksena, mutta tällä osatekijällä on silti hallitseva osa EU:n rikosoikeudellisessa yhteistyössä. (Jahkola 2001, 507.)

Käytännössä EU:n oikeusapusopimus ei ole itsenäinen EU-säädös, vaan sen tarkoituksena on paremminkin täydentää muita EU-sopimuksia. Tärkeimpänä täydennettävänä sopimuksena on ehdottomasti eurooppalainen yleissopimus keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa, eli eurooppalainen oikeusapusopimus. Tässä kohtaa on tärkeää erottaa toisistaan EU:n oikeusapusopimus sekä eurooppalainen oikeusapusopimus. Täydennettäviin sopimuksiin kuuluu myös Schengenin yleissopimus. (Jahkola 2001, 508.)

EU:n oikeusapusopimus on etusijalla muihin sopimuksiin nähden. Näin ollen muut sopimukset tulevat sovellettaviksi vain silloin, kun EU:n oikeusapusopimuksessa ei ole määräyksiä. Ristiriitatilanteissa sovelletaan EU:n oikeusapusopimusta suoraan. (Laitinen 2009, 82.)

EU:n oikeusapusopimus käsittää seuraavat määräykset:

- 2 artikla sisältää määräykset Schengenin sopimuksen edelleen kehittämistä sekä määräyksen Islannin ja Norjan velvoittamisesta sopimuksen piiriin EU:n jäsenvaltioiden lisäksi
- 3 artikla määrää oikeusapua annettavan myös hallinnollisessa menettelyssä käsiteltävissä rikosasioissa, mutta vain mikäli hallinnollisen viranomaisen päätös voidaan saattaa toimivaltaisen tuomioistuimen ratkaistavaksi (Tämä on olennaista Saksan oikeusjärjestelmässä)

- 4 artikla sisältää määräykset pyydettyjen määräaikojen huomioonottamisesta sekä pyynnön täytäntöönpanossa noudatettavasta menettelystä
- 5 artikla määrää asiakirjojen postitse toimittamisesta
- 6 artiklassa määrätään mahdollisuus oikeusapupyyntöjen toimittamiseen sähköisesti pyyntöjä käsittelevien viranomaisten välillä
- 7 artiklassa määrätään oma-aloitteisesta tietojenvaihdosta. (Jahkola 2001.)

EU:n oikeusapusopimuksen II osasto sisältää määräykset erityisistä oikeusavun muodoista, mikä antaa viranomaisille mahdollisuuden palauttaa rikoksella viety omaisuuden oikealle omistajalleen (8 artikla), siirtää vapautensa menettänyt henkilö väliaikaiseksi toiseen jäsenvaltioon tutkinnassa kuultavaksi (9 artikla) sekä mahdollisuuden kuulla todistajaa videoyhteyden välityksellä (10 artikla). (Jahkola 2001, 510.)

Nykytekniikan käyttäminen – kuten mainittu videoyhteydenmahdollisuus – helpottaa kansainvälisten rajojen ylitse tapahtuvaa kuulemista esimerkiksi silloin, kun todistaja ei tahdo turvallisuussyistä matkustaa vieraaseen valtioon. Tämän käytölle on kuitenkin annettu tietyt rajoitukset. Videoyhteyttä ei tule käyttää, mikäli tämä ei ole teknisesti edes mahdollista, tai mikäli tämä sotii oikeusapupyynnön vastaanottaneen valtion lainsäädännön peruseriaatteita vastaan. Esimerkki tällaisesta mahdottomuudesta videoneuvottelun käyttöön on esimerkiksi Latvia, jolla ei ole käytännössä teknisiä edellytyksiä käyttää videoyhteyttä. (Erolainen 2010.)

Videoyhteydessä kuulustelijoina toimivat pyynnön esittäneen valtion viranomaiset, ja kuulustelu tapahtuu pyynnön esittäneen valtion lainsäädännön mukaan. Pynnön vastaanottaneen valtion viranomaisilla on kuitenkin oikeus keskeyttää kuulustelu, mikäli kuulustelussa käytettävät menetelmät ovat pyynnön vastaanottaneen valtion peruseriaatteiden vastaisia. (Jahkola 2001, 512.)

Todistajan totuudessapysymisvelvollisuutta videoyhteydessä valvoo oikeusapupyynnön vastaanottanut valtio, jonka tulee soveltaa oman lainsäädäntönsä mukaisia rangaistussäännöksiä totuudessapysymisvelvollisuuden rikkomisen ilmetessä. (Jahkola 2001, 533.)

Rikoksesta epäiltyä on myös mahdollista kuulustella videoyhteyden välityksellä. Tähän vaaditaan kuitenkin jäsenvaltioiden sopimus, sekä epäillyn suostumus. (Jahkola 2001, 511.)

Puhelinyhteyden käyttö toisessa jäsenvaltiossa oleskelevan todistajan kuulemisessa on myös mahdollista 11 artiklan sääntelemänä, mutta tähän tulee olla todistajan suostumus. (Jahkola 2001, 511.)

EU:n oikeusapusopimuksen III osasto käsittää määräykset telekuuntelusta. Kansainvälisen telekuuntelun ehtona on, että sekä kuuntelua suorittavan kuin kuuntelun kohteena olevan valtion on täytettävä lain mukaiset telekuuntelun edellytykset. Tällöin riittää, että oikeudelliset edellytykset telekuunteluun ovat riittävät, kuuntelun tekninen toteuttaminen ei tässä ole merkittävässä roolissa. (Jahkola 2001, 512.)

EU:n oikeusapusopimus käsittelee kansainvälistä telekuuntelua kahdenlaisin menettelytavoin; niin kutsuttuna ”yksinkertaistettuna” tai ”klassisena” oikeusapumenettelynä. (Jahkola 2001, 512.)

Yksinkertaistettu oikeusapumenettely tulee kysymykseen niissä tilanteissa, jolloin ”esitutkintaviranomainen kuuntelee oman valtion alueella olevan henkilön puhelua ja tarvitsee toisen jäsenvaltion apua ainoastaan teknisten kytkentöjen suorittamiseksi” (Jahkola 2001, 512). Tätä kutsutaan tekniseksi avuksi.

Klassisessa menettelyssä kyseessä on tilanne, jolloin kuuntelun kohteena oleva henkilö oleskelee toisessa valtiossa, ja tällöin viranomaisen pyytää kohdevaltiolta teknistä apua. Tämä tilanne vaatii, että pyyntö pannaan täytäntöön kohdevaltion lain mukaisesti ja pyyntöön liitetään pyynnön esittäneen valtion toimivaltaisen viranomaisen antama telekuuntelumääräys. Yksinkertaistetussa menettelyssä pyynnön vastaanottaneen valtion telekuuntelun edellytysten ei tarvitse täytyä. (Jahkola 2001, 512.)

Tilanteessa, jossa toisessa jäsenvaltiossa olevan henkilön puhelua halutaan kuunnella ilman, että kohdevaltion teknistä apua tarvitaan kuuntelun suorittamiseksi, tulee kuuntelun suorittavan valtion ilmoittaa kuuntelusta kohdevaltiolle. Kohdevaltiolla on näin ollen mahdollisuus määrätä kuuntelu keskeytettäväksi, mikäli kuuntelussa toimitaan vastoin valtion lainsäädäntöä. Lisäksi kohdevaltio voi tällöin asettaa rajoituksia sen alueella tapahtuneen kuuntelun materiaalin käytölle. (Jahkola 2001, 512.)

EU:n oikeusapusopimuksen 23 artikla määrää nimenomaisesti tietosuojasta. Oikeusapumenettelyssä saatua tietoa on sallittua määräyksen mukaan käyttää vain sopimuksessa tarkoitettuun tai siihen välittömästi liittyvään menettelyyn – kuten rikokseen perustuvaan

vahingonkorvausasiaan. Tietoa saa myös käyttää valtion yleistä turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran estämiseksi. Tiedon muunlainen käyttö on sallittua vain tiedon toimittaneen valtion luvalla. (Jahkola 2001, 513.)

Vieras valtio voi kieltäytyä antamasta oikeusapua, mikäli kyse on julkista taloutta vastaan tehdystä rikoksesta, tai mikäli oikeusapupyynnön noudattaminen saattaisi loukata pyynnön vastaanottaneen valtion täysivaltaisuutta, vaarantaa sen turvallisuutta tai oikeusapupyynnön on ristiriidassa valtion oikeusjärjestyksen yleisten periaatteiden tai muiden olennaisten etujen kanssa. Tätä kieltäytymisperustetta kutsutaan *ordre public* –perusteeksi. (Jahkola 2001, 514.)

EU:n oikeusapusopimuksen 5 artiklan mukaan etsintää ja takavarikkoa koskevat oikeusapupyynnöt voidaan laittaa täytäntöön vasta, kun yksi tai useampi artiklassa määrätty ehto täyttyy: etsintää ja takavarikkoa varten täytyy teon olla a) rangaistava pyynnön vastaanottaneen valtion lain mukaan (kaksoisrangaistavuusperiaate), b) sellainen rikos, mikä on luovuttamiskelpoinen, tai c) oikeusapupyynnön täyttämisen on oltava pyynnön vastaanottaneen valtion lainsäädännön mukaista. (Jahkola 2001, 514.)

4.1 Keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskeva eurooppalainen yleissopimus

Suomi liittyi virallisesti eurooppalaiseen yleissopimukseen alkuvuodesta 1981, ja tätä sopimusta Suomi noudattaa yhdessä 20 muun valtion kanssa: Alankomaiden, Belgian, Espanjan, Islannin, Iso-Britannian, Israelin, Italian, Itävallan, Kreikan, Liechtensteinin, Luxemburgin, Norjan, Ranskan, Ruotsin, Saksan, Slovakian tasavallan, Sveitsin, Tanskan, Tshekin tasaval- lan sekä Turkin. (HE 61/1993.)

Edellä luetelluista valtioista on syytä noteerata se, että myös kaikki pohjoismaat ovat liitty- neet tähän yleissopimukseen, mutta tämän sopimuksen lisäksi pohjoismailla on voimassa oma, erityinen täydentävä sopimuksensa. Tästä sopimuksesta ja sen erityisistä sovelta- misaloista kerrotaan jäljempänä.

4.1.1 Yleissopimuksen tavoitteet

Eurooppalaisen yleissopimuksen I artiklan nojalla sopimusosapuolet sitoutuvat antamaan toisilleen mahdollisimman laajamuotoisesti keskinäistä oikeusapua rikoksen johdosta tapahtuvista toimenpiteistä, mikäli asian käsittely kuuluu oikeusapua pyytäneen oikeusviranomaisen toimivaltaan. Näin ollen oikeusapusopimus pyrkii helpottamaan oikeusavun antamista sopimusvaltioiden välillä luomalla tietyt säännöt, velvoitteet ja ohjeet viranomaisille oikeusapumenettelystä. (HE 61/1993.)

Sopimuksen tavoitteena oli sitä laadittaessa paitsi sen yleisesti oikeusapua helpottava tekijä, mutta myös se mahdollisuus, että mahdollisimman moni sopimuksen valmisteluun osallistunut valtio pystyisi liittymään sopimuksen osapuoliksi. Tähän liittyen eurooppalainen yleissopimus sallii siihen liittyvien valtioiden tehdä varauksia minkä tahansa yleissopimuksen määräyksen tai määräysten osalta. Varausten laadinnan on yleissopimuksen valmisteluvaiheessa edellytetty olevan väliaikainen toimenpide, ja tällä on pyritty helpottamaan niiden valtioiden liittymistä sopimukseen, joiden lainsäädäntö ei joiltakin osin vastaa sopimuksen asettamia velvoitteita, tai niiden valtioiden, jotka haluavat ennalta suojautua yleissopimusta sovellettaessa mahdollisesti ilmeneviin ennalta arvaamattomiin tilanteisiin. Heti olosuhteiden niin salliessa tulee varausten tehneen sopimusosapuolen peruutettava varaus, esimerkiksi valtion lainsäädännön muuttuessa. (HE 61/1993.)

Yleissopimuksen tavoitteena on laajemmassa mittakaavassa yhdenmukaistaa rajojen yli tapahtuvaa oikeusapumenettelyä. Tätä tukee yleissopimuksen pääsääntö, jonka mukaan yleissopimus kumoaa ”minkä tahansa kahden sopimusosapuolen välillä voimassa olevan valtiosopimuksen, yleissopimuksen tai kahdenkeskisen sopimuksen määräykset keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa”. (HE 61/1993). Tämä pääsääntö koskee myös monenvälisiä sopimuksia, mikäli kun kaksi tai useampi monenvälisen sopimuksen osapuolista tulee yleissopimuksen jäseneksi.

Tähän muut sopimukset syrjäyttävään pääsääntöön on kuitenkin laadittu eräitä, rajoitettuja poikkeuksia. Olennaisin poikkeus koskee Suomeakin: yleissopimus ei syrjäytä sellaisia aikaisempiin valtiosopimuksiin sisältyviä määräyksiä, joiden mukaan viranomaiset voivat toimittaa toisilleen suoria oikeusapupyynnöitä (HE 61/1993). Konkreettisin esimerkki tästä on Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä vuonna 1974 tehty sopimus oikeusavusta tiedoksiannon

toimittamisesta ja todistelusta. Tämä mahdollistaa pohjoismaiden välillä tapahtuvan, viranomaisten suoran yhteydenpidon ilman keskusviranomaisen (eli oikeusministeriön) kautta tapahtuvaa tiedon kauttakulkua tietyin rajoituksin. (Asetus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa tehdyn sopimuksen voimaansaattamisessa 26/1975.)

Toinen poikkeus koskee voimassa olevia tai vastaisuudessa tehtäviä sopimuksia tai järjestelyjä, jotka sisältävät oikeusapupyynnön asiakirjojen kääntämiseen liittyviä määräyksiä, joita yleissopimus ei syrjäytä. Tämäkin poikkeus koskee edellä mainittua sopimusta pohjoismaiden välisestä tiedoksiantamisesta ja todistelusta. Tähän poikkeukseen liittyen Suomi on tehnyt varauman, jonka perusteella Suomi on oikeutettu perimään oikeusapupyynnön tehneeltä pohjoismaalta käännöksistä aiheutuneet kustannukset. (HE 61/1993.)

Kolmas poikkeus liittyy tiettyihin alaa koskevien sopimusten erityismääräyksiin kansainvälisestä oikeusavusta, joita yleissopimukseen liittyminen ei syrjäytä. (HE 61/1993.)

4.2 Menettely yleissopimuksen nojalla

Oleennaista yleissopimuksen mukaisen oikeusavun antamisessa on se, että rikosasian käsittely kuuluu pyynnön esittäneen sopimuspuolen oikeusviranomaisen toimivaltaan. Käsite ”rikosasia” tulee myös ymmärtää siten, että se sisältää varsinaisen rikosoikeudenkäynnin lisäksi myös esitutkinnan (tai vastaavan menettelyn), syyteharkinnan toimittamisen sekä rikosasian käsittelyn oikeudenkäynnin jälkeen siihen liittyvine liitännäisvaatimuksineen. Näin ollen oikeusapua voidaan käsitteen ”rikosasia” laajan määrittelyn yhteydessä toimittaa myös rikosasiassa annetun lainvoimaisen tuomion poistamisessa tai purkamisessa, armahdusasian käsittelyssä, syyttömästi vangitun tai tuomitun korvausta käsitellessä sekä rikoksen johdosta suoritettavaa vahingonkorvausta käsitellessä. Tämän viimeksi mainitun edellytyksenä on, että vahingonkorvausasian käsittely on oikeusapupyynnön esittäneessä valtiossa vireillä. (HE 61/1993.)

Yleissopimus jättää sen sijaan määrittelemättä, mitä tarkoitetaan sopimuspuolten välisillä viranomaisilla, eli ”oikeusviranomaisilla”, ”judicial authorities”. Sen sijaan että oikeusviranomaiset määriteltäisiin sopimuksessa yksiselitteisesti, antaa yleissopimus määräyksen

sopimusosapuolten itse määrittellä, mitä viranomaisia kyseinen sopimusvaltio pitää oikeusviranomaisina yleissopimuksen tarkoittamassa mielessä. (HE 61/1993.)

Tällaisella menettelyllä vältetään oikeusviranomaisten välittömältä yhdenmukaistamiselta, joka vaatisi suuren määrän työtunteja lainsäädännön muuttamiseksi jokaisessa sopimusvaltiossa yhdenmukaisempaan suuntaan ja lisäksi niiden voimaansaattamista, joten sen sijaan tämä lainkohta antaa sopimusvaltioille mahdollisuuden säätää oikeusviranomaiseksi parhaiten se oman valtion viranomainen, joka vastaa yleissopimuksen kuvausta ja jonka käyttäminen on mahdollista pelkästään sopimusvaltion oman olemassa olevan lainsäädännön puitteissa.

Oikeusapupyynnön pystyy näin ollen tekemään vain kyseinen oikeusviranomainen, ja oikeusapua myös annetaan vain silloin, kun oikeusapupyynnön on tehnyt yleissopimuksen sääntöjen mukainen oikeusviranomainen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että oikeusavusta huolehtii oikeusavun vastaanottaneen valtion oikeusviranomainen. Oikeusavun vastaanottaneen maan tulee huolehtia oikeusapupyynnöstä joko oikeusviranomaisen välityksellä tai muiden viranomaisten kautta, joiden toimivaltaan pyydetty toimenpide kuuluu. Tällainen muu toimivaltainen viranomainen voi olla esimerkiksi väestörekisterikeskus, joka toimittaa väestörekisteristä saatavia henkilötietoja eteenpäin. (HE 61/1993.)

Yleissopimus määrää, että seuraavat toimenpiteet voidaan käsittää kuuluvan annettavan oikeusavun piiriin:

- todisteiden hankinta ja niiden toimittaminen eteenpäin, mukaan lukien todistajien ja asiantuntijoiden kuuleminen
- etsinnän ja takavarikon toimittaminen todisteiden hankintaa varten
- oikeudenkäyntiasiakirjojen ja tuomioistuinten päätösten tiedoksiantaminen
- todistajien ja asiantuntijoiden kutsuminen pyynnön esittäneen valtion viranomaisen eteen
- rikosasian asianosaisen kutsuminen
- vapautensa menettäneen henkilön väliaikainen luovuttaminen todistajan kuulemista varten
- rikosrekisteritietojen luovuttaminen rikosasian käsittelyä varten

- syyttämispyyntöjen tekeminen
- rangaistus päätöksiä koskevien tietojen vaihtaminen (HE 61/1993.)

Nämä toimenpiteet liittyvät oikeusapupyynnön esittäneessä valtiossa vireillä olevan esitutkinnan, oikeudenkäynnin tai muun sopimuksessa tarkoitetun rikosasian käsittelyyn, ja nämä edellä mainitut toimenpiteet on tarkoitettu palvelemaan näiden asioiden käsittelyä. (HE 61/1993.)

Tämän mukaisesti sopimuksen tarkoittaman oikeusavun ulkopuolelle jäävät oikeusapupyynnot, jotka koskevat rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista, kansainvälistä yhteistoimintaa vapausrangaistusten täytäntöönpanossa, ehdollisesti tuomittujen ja ehdonalaisten vapautteen päästettyjen henkilöiden valvonnan siirtämistä ja sakkorangaistuksien, menettämisseuraamuksien tai muun tuomitun seuraamuksien täytäntöönpanot. Nämä säädellään 1 artiklan 2 kappaleessa. (HE 61/1993.)

Sotilasrikoslainsäädännön alaiset rikokset, jotka eivät ole rikoksia yleisen rikoslain mukaan, jäävät myös tämän sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle. (HE 61/1993.)

4.3 Oikeusapu Baltian maissa

Niin Suomi, kuin Latvia, Liettua ja Virokin ovat kaikki eurooppalaisen yleissopimuksen (SopS 30/1981) sopimusosapuolia. Keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen sopimusosapuolet ovat sitoutuneet sopimuksen määräysten mukaisesti antamaan toisilleen rikosoikeusapua mahdollisimman laajasti ryhdyttäessä toimenpiteisiin rikoksen johdosta. (OM Työryhmän mietintö 2000.)

Baltian maiden maantieteellisen sijainnin ja helpon liikkuvuuden vuoksi on täytynyt kehittää toimintamalleja myös rikosten torjunnan tehostamiseksi. Suomella on Latvian, Liettuan ja Viron kanssa solmittuja kahdenkeskisiä sopimuksia yhteistyöstä rikosten torjunnassa, joita käsitellään seuraavaksi. (OM Työryhmän mietintö 2000.)

4.3.1 Sopimus yhteistyöstä rikosten torjunnassa

Kunkin sopimuksen soveltamisalasta on kirjattu säännökset sopimusten 1 artiklaan, ja ne ovat kussakin sopimuksessa samat. Sopimusten perimmäinen tarkoitus on tehostaa yhteistyötä rikosten ennalta estämiseksi, paljastamiseksi, torjumiseksi ja selvittämiseksi. (OM Työryhmän mietintö 2000.)

Poikkeuksia löytyy pääasiassa ainoastaan toimivaltaisissa viranomaisissa. Suomessa toimivaltaisia viranomaisia täyttämään oikeusapupyynnöjä näiden sopimusten nojalla ovat poliisi, rajavartiolaitos sekä tullilaitos. Latviassa (SopS 8/1997) toimivaltaisia viranomaisia ovat sisäasiainministeriö, rajavartiolaitos ja tullilaitos. Liettuassa (SopS 72/1997) keskusviranomaisina toimivat sisäasiainministeriö, pääsyyttäjänvirasto, poliisi sekä valtiovarainministeriön tulliosasto. Viron (SopS 58/1995) toimivaltaiset viranomaiset ovat valtakunnansyyttäjänvirasto, poliisi, rajavartiolaitos sekä tullilaitos. (OM Työryhmän mietintö 2000.)

Sopimuksen soveltamisala on päämäärän saavuttamiseksi luotu hyvin kattavaksi. Virka-apua voidaan antaa muun muassa seuraavasti:

- 1 henkilöiden kuuleminen ja asianomistajan, syylliseksi epäillyn, syytetyin, todistajan, uhrin tai asiantuntijan kuuleminen;
- 2 rikokseen liittyvien todisteiden hankkiminen ja luovuttaminen pyynnön esittäneelle viranomaiselle;
- 3 henkilöllisyyden selvittäminen, henkilöiden etsiminen ja tunnistaminen;
- 4 etsinnän ja takavarikon suorittaminen;
- 5 esitutkinnan aloittaminen toisen sopimuspuolen pyynnöstä;
- 6 tutkinnassa tai oikeudenkäynnissä tarvittavien asiakirjojen hankkiminen;
- 7 tapaturmien, myös työtapaturmien tutkiminen, kuolemansyyn sekä henkilöön tai omaisuuteen kohdistuneiden vahinkojen selvittäminen ja

- 8 tietojen vaihtaminen niistä kysymyksistä, jotka liittyvät tämän sopimuksen täytäntöönpanoon, erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden ja huumeusainerikollisuuden torjuntaan. (OM Työryhmän mietintö 2000.)

Eroavaisuuksia sopimuksissa toimivaltaisten viranomaisten lisäksi löytyy käytettävien kielten osalta. Latvian ja Suomen välillä oikeusapua pyydetessä voidaan käyttää suomen, ruotsin, latvian tai englannin kieltä. Liettuan kanssa yhteistyössä oltaessa käytetään pyynnön vastaanottajan virallista kieltä tai englannin kieltä. Viro ja Suomi voivat käyttää pyynnöissään suomen, ruotsin, viron tai englannin kieltä. (OM Työryhmän mietintö 2000.)

4.3.2 Yhteydenpitojärjestyksistä Baltian maiden kesken

Latvian kanssa voimassaolevan oikeusapusopimuksen 3 artiklaan on kirjattu säännökset Latvian kanssa käytettävästä yhteydenpitojärjestyksestä. Kyseinen artikla määrittää, miten ja mille viranomaiselle oikeusapupyynnöt tulee lähettää. Sopimusten osapuolten tulee lähettää pyynnöt ja tiedot valtioiden keskusviranomaisten toimesta ja niiden valvonnan alla. Sopimuksen voimaansaattamisasetukseen (197/1997) on kirjattu keskusviranomaiset, joka Suomessa on keskusrikospoliisi. Mikäli keskusviranomaiset haluavat sopia asiasta erikseen, toimenpiteitä voidaan suorittaa myös paikallisella tasolla. (SopS 8/1997.)

Samaa kaavaa noudattaen, myös Liettuan kanssa tehdyssä oikeusapusopimuksessa yhteydenpitojärjestyksestä on kirjattu sopimuksen 3 artiklaan. Sen mukaan pyynnöt virka-avun saamiseksi Liettuasta tulee lähettää oikeusministeriölle tai pääsyyttäjänvirastolle, ja pyynnöt tietojen saamiseksi sisäasiainministeriölle. Suomeen tulevat pyynnöt lähetetään niin ikään keskusrikospoliisille. Sopimalla voidaan suorittaa toimenpiteitä myös paikallisella tasolla. (SopS 72/1997.)

Viron kanssa solmitun oikeusapusopimuksen 3 artiklaan on säädetty, että sopimusosapuolet lähettävät tiedot ja virka-apupyynnöt suoraan keskusviranomaiselta toiselle. (SopS 58/1995.)

4.3.3 Havaintoja oikeusapumenettelystä Baltian maiden kanssa

Baltian maista Suomi on kaikista tiiveimmin harjoittanut oikeusapumenettelyä Viron kanssa, Latvian ja Liettuan kanssa käydyt oikeusapumenettelyt ovat harvinaisempia. Haastattelussa valtakunnansyyttäjäviraston ylitarkastaja Tuuli Erolaisen kanssa kävi ilmi, että Viron kanssa käytävässä oikeusapumenettelyssä on otettava huomioon ensiarvoisesti se seikka, että Virossa rikokset jaetaan kahteen osaan: niin kutsuttuihin ”väärin tekoihin” sekä ”oikeisiin”. (Erolainen 2010.)

Tämä vaikuttaa käytännössä tapahtuvaan oikeusapumenettelyyn siten, että Viro ei suostu antamaan oikeusapumenettelyä ”vääristä teoista”. Nämä määritellään teon vähäisyyden perusteella, jolloin esimerkiksi varkaustapauksissa varkauden tulee olla tietyn rahasumman suurinen (ei vähäisenä pidettävä), ja rattijuopumustapauksissa rattijuopon tulisi ylittää 1,5 promillea, ettei tekoa pidettäisi vähäisenä. (Erolainen 2010.)

Annettaessa ja vastaanotettaessa oikeusapua Viron kanssa on menettely osoittautunut joustavaksi. Vaikka Viron kanssa voimassaolevassa sopimuksessa ei sanotakaan, käytetään Suomen ja Viron välillä suoria yhteyksiä tuomioistuinten välillä. Viron puolella keskusviranomaisena kuitenkin toimii edelleen Viron oikeusministeriö, jonka kautta oikeusapupyynnöt kulkevat maahan ja oikeusministeriöstä tuomioistuimille. (Erolainen 2010.)

Käytännössä oikeusapumenettely kuitenkin toimii erittäin joustavasti, varsinkin silloin kun käyttöön otetaan videoneuvottelumahdollisuus. Videoneuvottelun käytön osalta on havaittu selviä tuloksia oikeusapumenettelyn nopeutumisessa, ja tämän käytännön toivotaan edelleen yleistyvän tuomioistuimissa. (Erolainen 2010.)

Asiakirjojen lähettämisen osalta on kuitenkin Viron nykyinen yhteyssyyttäjä Sirpa Väätäinen todennut sähköpostiviestissään Suomen tuomioistuimille, että oikeusapupyynnöt saapuvat Viron oikeusministeriöön usein aivan liian myöhään, jotta tiedoksiantamiselle olisi mitään realistisia mahdollisuuksia. Tämän vuoksi Viron kanssa käytävään oikeusapumenettelyyn on toivottu oikeusapupyynnön saapumista Viron oikeusministeriöön vähintään kuukautta - miellessään jopa 40 päivää – ennen istunnon järjestämistä. (Väätäinen 2010.)

Kiireellisten asioiden osalta asiakirjat luonnollisesti käsitellään myös Virossa kiireellisenä, mutta asioiden onnistumisen kannalta olisi ensiarvoisen tärkeää ottaa yhteys myös

yhteyssyyttäjään, jotta hän voisi informoida Viron oikeusministeriöstä tulevasta kiireellisestä tiedoksiannosta. (Erolainen 2010.)

Postitse lähetettävät asiakirjat joudutaan myös Virosta usein lähettämään takaisin Suomeen puutteellisten asiapapereiden vuoksi. Tällaisissa tapauksissa usein on kysymyksenä ollut se, että tarvittavaa asiakirjaa (kuten haastehakemusta) ei ole liitteenä, tai sitten välttämätöntä asiakirjaa ei ole käännetty viroksi. Jälkimmäisten tapausten osalta onkin yhteyssyyttäjän osalta toivottu, että mikäli asiassa on olemassa pienikin epäily siitä, ettei haastettava osaa suomea tai kykenisi ymmärtämään haastehakemuksen sisältöä, tulisi myös haastehakemus kääntää viron kielelle. (Erolainen 2010.)

5 OIKEUSAPU POHJOISMAIDEN VÄLILLÄ

Pohjoismainen käytäntö eroaa esimerkiksi EU:n käytännöstä siten, että pohjoismaissa tuomioistuimet kääntyvät suoraan toistensa puoleen, mikä nopeuttaa ja yksinkertaistaa menettelyä huomattavasti. Tämä piirre on ominaista pohjoismaille pohjoismaissa vallitsevan samanaisten oikeuskulttuurien vuoksi; muualla Euroopassa oikeuskulttuurien eroavaisuudet eivät mahdollistaisi tämänkaltaista suoraa yhteydenpitoa. (OM Työryhmän mietintö 2000.)

Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tuomioistuimet hoitavat itse yhteydenotot pohjoismaisiin viranomaisiin ilman oikeusministeriön osuutta asiaan (Laitinen 2009, 80). Näin voidaan toimia Suomen, Tanskan, Islannin, Norjan ja Ruotsin välisiä oikeusapupyynnöitä täydyttäessä, sillä näiden maiden yhtenäinen oikeuskulttuuri ja keskinäiset sopimukset mahdollistavat tämänkaltaisen käytännön toteuttamisen (Laitinen 2009, 80). Tiedoksiannosta ja todistelusta on pohjoismaiden välillä olemassa vuonna 1974 tehty sopimus oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa (SopS 26/1975), jonka sisältö määrää yhteydenpitojärjestyksen, käytettävän kielen sekä oikeusavun kustannukset. (HE 61/1993.)

Sen sijaan tämä sopimus ei määrää sopimuksen osapuolina olevia pohjoismaita nimenomaisesti antamaan oikeusapua toisilleen sopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa, vaan jäsenvaltioiden kesken ovat voimassa Euroopan oikeusapusopimuksessakin luetellut kieltäytymisperusteet vastaavalla tavalla (HE 61/1993). Myöskään pohjoismaiden keskinäiseen oikeusapuun liittyvän tiedoksiannon ja todistelun asetuksessa ei nimenomaisesti velvoiteta Suomen viranomaisia toimittamaan tiedoksianto perille tai huolehtimaan pyydetyn todistelun toimittamisesta, vaan tämä asetus antaa vain ohjeet menettelylle rajojen yli. (HE 61/1993.)

Pohjoismaisessa oikeusavussa noudatetaan eurooppalaisen oikeusapusopimuksen ja kansainvälisen rikosoikeusapulain periaatteita, mutta näihin lisättyinä pohjoismaiden kesken on voimassa erityinen pohjoismainen oikeusapusopimus. Tämä viimeksi mainittu sopimus kattaa myös Islannin ja Norjan, vaikkeivät nämä maat kuulu Euroopan Unioniin ja siten ole EU:n oikeusapusopimuksen piirissä. Tätä pohjoismaista oikeusapusopimusta sovelletaan ensisijaisena sopimuksena kaikkien pohjoismaiden välillä oikeusapupyynnöitä lähetettäessä ja vastaanotettaessa. (Laitinen 2009, 81.)

Sen sijaan, että pohjoismainen oikeusapusopimus käsitettäisiin eurooppalaisen oikeusapusopimuksen korvaajana, on sen rooli sitä vastoin eurooppalaisen oikeusapusopimuksen täydentäjä. Konkreettisimmin tämä näkyy siinä, että pohjoismaista oikeusapua sovellettaessa voivat pohjoismaiset tuomioistuimet ja viranomaiset olla suoraan toistensa kanssa yhteydessä. (Laitinen 2009, 82.)

Pohjoismainen oikeusapusopimus määrää yksityiskohtaisesti oikeusavun toimittamisesta oikealle viranomaiselle oikeusapupyynnön saapuessa:

- 1 Oikeusapupyynnön voidaan lähettää oikeusministeriöön tai suoraan siihen tuomioistuimeen, joka on toimivaltainen ratkaisemaan avunpyynnön. Poikkeuksena tähän on oikeusapupyynnön, joka sisältää oikeusapupyynnön liittyviä vaatimuksia maksuista tai ennakkoa menoista, jolloin vaatimus tulee lähettää oikeusministeriöön.
- 2 Vaatimus todistajan tai asiantuntijan kuulemisesta, todisteiden hankintapyyntö tai osapuolten kuulemispyyntö voidaan vastaavalla tavalla lähettää oikeusministeriöön tai suoraan toimivaltaiseen tuomioistuimeen, jonka tuomiopiirissä kuultava asuu tai oleskelee, tai jonka alueella voidaan kerätä näyttöä tahi muuta hyödyllistä tietoa kuultavan puolesta. Todisteiden kerääminen kuuluu esitutkintaviranomaisille, ja tällöin apupyynnön voidaan lähettää oikeusministeriöön tai suoraan esitutkintaviranomaisille.
- 3 Pyyntö rikosrekisteritietojen luovuttamiseksi toimitetaan oikeusministeriölle
- 4 Pyyntö Suomen lainsäädännön tarkastelemiseksi tulkintatapauksissa toimitetaan oikeusministeriölle
- 5 Pyyntö muusta oikeusavusta tai yhteistyöstä voidaan lähettää oikeusministeriöön tai suoraan siihen viranomaiseen, joka on toimivaltainen antamaan oikeusapua tai sitoutumaan yhteistyöhön ulkomaisten viranomaisten kanssa. (Laitinen 2009, 82.)

Viimeksi mainitun kohdan osalta pohjoismainen oikeusapu eroaa muiden valtioiden kanssa käytävästä oikeusapukäytännöstä juuri siten, että pyyntö tiedoksiannon toimittamisesta lähetetään suoraan pyynnön vastaanottavan pohjoismaan viranomaiselle, joka on määrätty antamaan oikeusapua tiedoksiannon toimittamisessa. Ruotsissa tämä kyseinen viranomainen on lääninhallitus, muiden pohjoismaiden osalta yleensä alioikeus. (HE 61/1993.)

Mikäli toimivaltaisesta tiedoksiantoviranomaisesta on epätietoisuutta, voidaan pyyntö lähettää myös oikeusapupyynnön vastaanottavan pohjoismaan oikeusministeriölle (HE 61/1993).

5.1 Todistelun suorittaminen pohjoismaisessa oikeusavussa

Rikosasioissa, joissa todistelu on tarpeen, päätöksen oikeusavun pyytämisestä todistelussa ja pyynnön lähettämisen tekee tuomioistuin, ja tämä pyyntö voidaan lähettää suoraan toisen pohjoismaan tuomioistuimelle tai muulle toimivaltaiselle viranomaiselle. (HE 61/1993.)

Kun todistaja saa kutsun saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen, on asian ratkaisemisen kannalta olennaista varmistaa, että todistaja myös saapuu paikalle. Tätä tarkoitusta varten on pohjoismaiden kesken saatettu voimaan laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa (349/1975). Tämä laki nimenomaisesti velvoittaa todistajan saapumaan toiseen tuomioistuimeen mahdollisten seuraamusten (sakko, uhkasakko, oikeudenkäyntikulujen korvaaminen) nojalla. Nämä seuraamukset voidaan panna täytäntöön siinä pohjoismaassa, jossa saapumatta jäänyt todistaja asuu tai oleskelee. (HE 61/1993.)

Sama laki sisältää myös määräykset todistajaksi kutsumisen edellytyksistä: todistajaksi toisen pohjoismaan tuomioistuimeen kutsuttavan on ensinnäkin oltava 18 vuotta täyttänyt ja hänen tulee asua tai oleskella Islannissa, Norjassa, Ruotsissa, Tanskassa tai Suomessa. Lisäksi todistajalla on oltava huomattava merkitys asian ratkaisua ajatellen, ja hänen kuulemisensa pohjoismaisessa tuomioistuimessa on oltava harkittu erityisen tärkeäksi. Jälkimmäiseen kohtaan sisältyy harkittavana asiana asian merkittävyys kokonaisuudessaan ja todistajalle mahdollisesti aiheutuvat haitat matkan pituudesta tai muusta syystä. (HE 61/1993.)

Vastaavia säännöksiä noudatetaan soveltuvin osin myös siinä tapauksessa, kun rikosasian asianomistaja katsotaan tarpeelliseksi kutsua toisesta pohjoismaasta kuultavaksi. Tässäkin asiassa on tuomioistuimen syytä harkita, kuinka merkittäväksi voidaan asianomistajan kuuleminen arvioida tilanne kokonaisuutena arvostellen ja asianomistajalle aiheutuvat haitat huomioiden. (HE 61/1993.)

Mikäli rikosasiassa vaaditaan vastaajaa kuultavaksi toiseen pohjoismaahan Suomesta, on tällaisia tilanteita varten laadittu tälle aivan oma lakinsa, ”laki rikosasian vastaajan kutsumisesta

toisen pohjoismaan tuomioistuimeen” (601/1976). Tämä laki antaa Suomen asianomaiselle viranomaiselle velvollisuuden antaa tiedoksi muun pohjoismaan tuomioistuimen antaman kutsun tai määräyksen, jolla pyritään Suomessa oleskeleva henkilö vastaamaan rikosasiassa. Tämän henkilön asuinpaikka voi olla joku muu kuin Suomi. Laki ei kuitenkaan sisällä säännöksiä tiedoksiannossa noudatettavasta menettelystä, yhteydenpitojärjestyksestä ja käytettävästä kielestä, vaan tällöin tulee noudattaa aiemmin mainitun lain tiedoksiannosta ja todistelusta pohjoismaiden välillä sisältämiä sääntöjä. (HE 61/1993.)

Mikäli rikosasiassa vastaajaksi toisen pohjoismaan tuomioistuimeen kutsuttu henkilö ei noudata kutsua ja tämän johdosta toisen pohjoismaan tuomioistuin tuomitsee vastaajan sakkoon tai uhkasakkoon, voidaan seuraamus panna Suomessa täytäntöön lain ”Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanosta” mukaisesti. Tämä laki säätää, että kutsua noudattamatta jättänyt vastaaja voidaan pakkokeinoin siirtää toisen pohjoismaan tuomioistuimeen ainoastaan lain rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden pohjoismaiden välillä (270/1960) mukaisessa järjestyksessä.

Pakkokeinoja, eli vastaajan noutamista toisesta pohjoismaasta toiseen ei voida käyttää muulloin kuin edellä mainitun lain ”rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden pohjoismaiden välillä” mukaisesti. (HE 61/1993.)

Poikkeuksena pakkokeinojen käyttämiseen on myös tilanne, jolloin Suomen tuomioistuimeen haastettava vastaaja oleskelee Norjassa tai Tanskassa. Tällöin asetuksen ”pakkokeinojen käytön kieltämisestä rikosasian vastaajaa vastaan eräissä tapauksista” (288/1981) mukaisesti pakkokeinoja ei saa käyttää. Muissa pohjoismaissa ei ole vastaavanlaista rajoittavaa lainsäädäntöä Suomeen kutsuttaessa. (HE 61/1993.)

5.2 Pohjoismaisen oikeusavun muoto, sisältö ja kieli

Oikeusapupyynnön tulee olla sellaisessa muodossa, että pyynnöstä käy selkeästi ilmi ne viranomaiset, kelle pyyntö on osoitettu ja pyynnön sisällön tulee olla sellainen, että viranomaiset voivat päättää, noudattaako pyyntö lakia ja täyttääkö oikeusapupyynnön säännöissä määrättyt olosuhteet oikeusavun antamiselle. Mikäli vastaanotettu pyyntö on

puutteellinen tai epäselvä sellaisella tavalla, että sen suorittaminen on mahdotonta, tulee pyynnön vastaanottaneen viranomaisen tai oikeusministeriön keskusviranomaisena ilmoittaa pyynnön lähettäjälle puutteista ja lähettää samalla täydennyskehoitus. Täydennyskehotuksen pyytämisen pitää olla aina vaihtoehto, sillä epätäydellistä pyyntöä ei saa automaattisesti jättää suorittamatta. (Laitinen 2009, 85.)

Oikeusapupyynnö voi olla tehty kirjallisesti, teknisenä tallenteena tai suullisesti, ja se voidaan lähettää sähköisenä viestinä. Haasteen tiedoksiannossa, haasteessa, päätöksessä tai muussa vastaavanlaisessa toiminnassa tulee tätä ko. oikeusapupalvelua koskeva toiminta liittää pyyntöön tai lähettää oikeusapupyynnön yhteydessä vastaanottajalle. (Laitinen 2009, 85.)

Toimivaltaisen oikeusapupyynnön suorittamiseksi toimivaltaisena, tulee oikeusapupyynnössä asianmukaisesti osoittaa seuraavat tiedot:

- 1 mikä viranomainen on oikeusapupyynnön lähettänyt sekä yksityiskohdat tuomioistuimesta tai viranomaisesta, joka käsittelee pyyntöä koskevaa rikosoikeudellista asiaa,
- 2 pyynnön sisältö ja perusteet,
- 3 käytettävissä olevat tarvittavat tiedot henkilöistä, joita pyyntö koskee,
- 4 oikeudellinen kuvaus rikoksesta, jota pyyntö koskee sekä ne oikeudelliset keinot, joilla tekoa tulisi rangaista,
- 5 lyhyt kuvaus rikoksesta ja siihen liittyvistä tosiseikoista, jollei pyyntö koske asiakirjojen tiedoksiantoa,
- 6 julkilausuman tutkittavista tosiseikoista sekä lisätietoja oikeusapupyyntöön sisältyvistä asiakirjoista ja todisteista,
- 7 tutkimukseen liittyvät palkkiot ja korvaukset kuluista, joihin todistajaksi kutsuttu henkilö tai asiantuntija on oikeutettu ennen pyynnön tehneen valtion viranomaista. (Laitinen 2009, 85 – 86.)

Kysymys siitä, mitä tietoja tulee oikeusapupyynnöön, ei ole tarkkaan laissa määrätty. Pääperiaatteellisesti oikeusapupyynnössä tulee olla yllä mainitut välttämättömät tiedot, mutta oikeusapupyynnöön voi toki sisällyttää myös muita sellaisia tietoja, jotka ovat välttämättömiä pyynnön nopealle ja asianmukaiselle täyttämiseksi. Oikeusapupyynnöön sisältyvät tarpeelliset tiedot riippuvat siitä toiminnasta, mitä pyyntö koskee; tällöin esimerkiksi asiakirjojen tiedoksiantoon liittyvään oikeusapupyynnöön on turha sisällyttää kuvauksia rikoksen tosiseikoista. (Laitinen 2009, 86.)

Suomalaisille viranomaisille laadittu oikeusapupyyntö voidaan kansainvälisen rikosoikeuspuasetuksen 9 § nojalla laatia suomeksi, ruotsiksi, norjaksi, tanskaksi, englanniksi, ranskaksi tai saksaksi. Oikeusministeriön tehtävänä on huolehtia asianmukaisesta käännöksestä. (Laitinen 2009, 86.)

Pohjoismaissa tapahtuvassa todistelussa oikeusapupyyntö lähetetään yleisen toimintaohjeen mukaisesti suoraan toisen pohjoismaan toimivaltaiselle tuomioistuimelle tai oikeusministeriölle, mikäli toimivalta on epäselvä. Pohjoismaissa kuitenkin lyhyet välimatkat tekevät oikeusaputodistelusta suhteellisen tarpeettoman, sillä henkilö voidaan usein kutsua todistajaksi toisen pohjoismaan tuomioistuimeen (Koulu 2001, 29). Suomen osalta tämä on myös kirjattu lakiin velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa (349/75), ja tällöin sovelletaan todistajaksi kutsutun henkilön asumismaan säännöksiä vaihtolovelvollisuudesta ja kieltäytymisoikeudesta. (Koulu 2001, 31.)

6 KANSAINVÄLINEN RIKOSOIKEUSAPU VENÄJÄN KANSSA

Suomen ja Venäjän federaation välillä on voimassa kolme sopimusta: oikeusapusopimus (SopS 47 – 48/1980), tuomittujen siirtosopimus (SopS 81/1993) sekä rikostorjuntasopimus (SopS 12/1994). (Norros 2004.)

Oikeusapusopimus sisältää keskeisiltä osin yleiset määräykset, siviili- ja perheasioita koskevat erityismääräykset, rikosasioita koskevat erityismääräykset sekä loppumääräykset. Yhteydenpito oikeusapusopimuksen nimissä tapahtuu diplomaattisia teitä pitkin, ja sopimuksen sisällä olevasta siviili- ja perheasioista puuttuvat yleisten määräysten tunnustaminen ja täytäntöönpano. (Norros 2004.)

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen valtaosa Suomen ja Neuvostoliiton välisiä sopimuksia on arvioitu uudelleen, jolloin eräät sopimukset on katsottu vanhentuneina tai muuten merkityksensä menettäneinä päättyneiksi. Kuitenkin Suomen ja Venäjän välille muodostettiin vuonna 1992 ulkoasianministereiden allekirjoittamassa pöytäkirjassa kaksi erityistä sopimusluetteloa, joista toinen sopimusluettelo osoittaa jatkuvasti voimassa pysyvät sopimukset, ja tähän kuuluu oikeusapusopimus. Oikeusapusopimukseenkin on tehty aikain saatossa merkittäviä uudistuksia. (Norros 2004.)

Rikostorjuntasopimuksen tarkoituksena on ensisijaisesti esitutinnan helpottaminen. Tässä sopimuksessa määritellään toimivaltaisten viranomaisten välinen yhteistyö rikosten ennalta ehkäisemiseksi, paljastamiseksi, torjumiseksi ja selvittämiseksi. Sopimus velvoittaa osapuolet antamaan toisilleen virka-apua muun muassa henkilöiden kuulemisessa, todisteiden hankinnassa sekä etsinnän ja takavarikon suorittamisessa. Olennaisena osana tähän sopimukseen kuuluu myös poliisiyhteistyö, kuten operatiivinen tiedonvaihto ja kuolemansyöntutkimukset. (Norros 2004.)

Tätä virka-apua poliisiasioissa välitetään keskusviranomaisten kautta, joka Suomessa on keskusrikospoliisi. Venäjällä näitä keskusviranomaisia puolestaan on kolme: pääsyyttäjänvirasto, sisäasiainministeriö ja päätullihallinto. (Norros 2004.)

Lisäksi sopimuksessa on määrätty toimivaltaiset viranomaiset sopimuksen päämäärien saavuttamiseksi, jotka Suomessa ovat poliisi, rajavartiolaitos ja tullilaitos. Venäjällä toimivaltaiset viranomaiset puolestaan ovat Venäjän federaation turvallisuuspalvelu (FSB), sisäasiainministeriö, pääsyyttäjänvirasto ja valtion tullikomitea. Sopimuksen 3 artiklan mukaan päämäärien saavuttamista edistävät toimenpiteet voidaan suorittaa myös suoraan paikallisella tasolla, jos keskusviranomaiset sopivat tällaisesta menettelystä. Näin ollen yhteydenpito voidaan mahdollisuuksien mukaan hoitaa suoraan paikallisten poliisiviranomaisten kesken. (Norros 2004.)

Oikeusministeriön kansainvälinen yksikkö on Suomen keskusviranomaisen kansainvälisen oikeusavun hoitamisessa. Lähtevät tiedoksiannot Suomesta Venäjälle lähetetään oikeusministeriön kansainvälisen yksikön kautta, joka lähettää ne edelleen eteenpäin Venäjän oikeusministeriöön. Venäjän oikeusministeriö toimittaa asiakirjat edelleen vastaanottavalle tuomioistuimelle, joka puolestaan kehottaa asiakirjan vastaanottajaa noutamaan asiakirjat tuomioistuimesta. (Norros 2004, Oikeusministeriö.)

Suomen ja Venäjän välisessä oikeusapukommunikaatiossa keskusviranomaisena Suomessa toimii oikeusministeriön kansainvälinen yksikkö. (Norros 2004.)

Tyypillisesti oikeusapupyynnö Venäjältä Suomeen menettelee seuraavassa kuvatus kaltaista kaavaa: pääsyyttäjänvirastosta saapuu lähetekirje, jossa viitataan eurooppalaiseen yleissopimukseen, mainitaan tutkittavana oleva rikosasia sekä todetaan, että tässä asiassa tarvitaan oikeusapua tutkinnallisten toimien suorittamiseksi ja yleensä tässä lähetekirjeessä vakuutetaan vastavuoroisuutta. (Norros 2004.)

Tutkittavana oleva rikosasia jossa edellytetään oikeusapua, on useimmiten talousrikos; kuten petos, törkeä tullimaksujen välttäminen, salakuljetus tai valuutan palauttamatta jättäminen ulkomailta. Lähetekirjeessä on mukana myös paikallisen syyttäjänviraston laatima oikeusapupyynnö, jossa voidaan viitata useampaankin sopimukseen, selvittää rikosnimike ja siteerata lainkohtaa. (Norros 2004.)

Venäjällä ei noudateta yhtenäistä kaavaa saapuvien asiakirjojen sisällöstä. Tämä näkyy erityisesti siinä, että rikoksen teonkuvauksen laajuus voi vaihdella radikaalisti; lyhimmillään vain lainkohtaan on viitattu, kun taas perusteellisemmissä tapauksissa teonkuvaus on varsin laaja. Itse oikeusapupyynnö on sen sijaan useimmiten lueteltu melko selvästi, esimerkiksi yhtiön

johdon kuulusteleminen tai pankkitilitietojen selvittäminen. Olemassa olevaan todistusaineistoon ei säännönmukaisesti viitata, ja joissakin pyynnöissä saatetaan pyytää noudattamaan tarkasti Venäjän rikosprosessilain säännöksiä. Nämä pyynnot liittyvät kuitenkin pieniin, mutta hyvinkin byrokraattisiin asioihin, kuten allekirjoituksiin, leimoihin tai vastaaviin. (Norros 2004.)

Saapuvan oikeusapupyynnön liitteenä voi olla muun muassa kopioita kauppasopimuksista, sekä ilmoitus, että oikeusapupyynnöstä saatavia tietoja ei tulla käyttämään muuhun kuin kyseisen rikoksen tutkimiseen (Norros 2004). Tämä sääntö on säännelty myös eurooppalaisessa oikeusavussa.

Puutteet rikoksen teonkuvauksessa erottavat parhaiten Venäjältä saapuvat oikeusapupyynnot muista maista saapuvista pyynnöistä. Siinä, missä muualta saapuvat oikeusapupyynnot voidaan lähes ongelmitta suorittaa, voi Venäjältä saapuvan oikeusapupyynnön puutteellisuus johtaa ongelmiin esimerkiksi pakkokeinojen käytön osalta. Pakkokeinojen käyttö edellyttää Suomen oikeusapusopimuksen 5 artiklan varauman mukaan kaksoisrangaistavuuden selvittämistä, mitä ei voida tehdä jos asiakirjoissa on viitattu ainoastaan rikosnimikkeeseen ja lainkohtaan vailla rikoksen tarkempaa kuvausta. (Norros 2004.)

Olellaisena piirteenä venäläisessä oikeusapupyynnössä vakuutetaan myös esitutkinnan puolueettomuutta, poliittisten motiivien puuttumista ja sitä, ettei saatua oikeusapuaineistoa tulla käyttämään muuhun kuin kyseisen rikoksen selvittämiseen. Tämän lisäksi samaa rikosta koskeva oikeusapupyynnö on saattanut tulla useammalta eri viranomaiselta, ”parhaimmassa” tapauksessa peräti neljältä. (Norros 2004.)

6.1 Suomen ja Venäjän välisen oikeusavun arviointia

Suomen ja Venäjän välillä tapahtuvat oikeusapupyynnot voidaan Norroksen mukaan jakaa kahteen toisistaan eroavaan ryhmään. Tähän ensimmäiseen ryhmään kuuluvat talousrikokset, joissa erityispiirteinä ovat Venäjällä tyypilliset talousrikokset; veronkierto, väärennykset, olemattomien yhtiöiden perustaminen ja jopa veroparatiiseihin turvautuminen. (Norros 2004, 189.)

Toinen ryhmä muodostuu kanssakäymisrikoksista, joka tarkoittaa yleisesti Suomen ja Venäjän kansalaisten jokapäiväisen kanssakäymisen yhteydessä tapahtuvia rikoksia. Tällaisia ovat tavalliset varkaudet, pahoinpitelyt ja ryöstöt. Suurin osa Venäjän kanssa tapahtuvista tiedoksiannoista kuuluu juuri tähän ryhmään. (Norros 2004.)

Tarkemmin analysoituna toisen ryhmän oikeusapupyynnöistä valtaosaan sisältyy pelkkä sakkojuttu, kuten varkaus, rattijuopumus tai alkoholin salakuljetus rajan yli. Tällaisten asioiden karsintaa on syytä harkita, sillä pelkkien sakkojuttujen prosessoimiseen kuluu turhan paljon resursseja – pelkkä käännöstyö yhden asian osalta voi nousta useisiin satoihin euroihin, joka jo sinänsä voi ylittää rangaistavan sakon suuruuden. (Norros 2004.)

Venäjälle lähetettävissä haasteissa on olemassa myös muita menetelmiä, kuin perinteinen tiedoksiantomenettely: nopeutettu menettely, kotimainen etsintäkuulutus sekä syytteensiirto kokonaan Venäjälle. (Norros 2004.)

Nopeutettu menettely ja kotimainen etsintäkuulutus ovat lähellä toisiaan. Nopeutetussa menettelyssä haaste annetaan tiedoksi haastettavalle henkilölle jo ennen kuin henkilö on ehtinyt lähteä maasta, ja kotimaisessa etsintäkuulutuksessa henkilö otetaan kiinni rajalla tavattaessa. Kummastakin tavasta on jo saatu hyviä tuloksia aikaan, mutta tällainen menettely laajemmassa mittakaavassa vaatii tiiviimpää yhteistyötä syyttäjänviraston ja käräjäoikeuden välillä. (Norros 2004.)

Tiedoksiantojen määrässä Suomen ja Venäjän välillä koetetaan edelleen päästä eroon vähäisistä jutuista. Siitä, mikä on ”vähäpätöinen tapaus”, ei rikosoikeusapulaista löydy selvää kantaa. Keskusviranomaisen tehtävänä on jatkossa ohjeistaa entistä enemmän niistä asioista, mitkä ovat järkeviä prosessiekonomisesti tehokkaan haastamisen kannalta, ja toisaalta ohjeistaa sen vaihtoehtoja. (Erolainen 2010.)

Lisäksi tiedoksiannoissa Venäjälle olisi tiedoksiannoille annettava reilusti aikaa, sillä keskimääräinen tiedoksianto-aika Venäjälle on kuusi kuukautta. (Oikeusministeriö.)

Olennaista on myös liittää Venäjälle lähteviin haasteasiakirjoihin tuomioistuimen pyyntökirje haasteiden tiedoksiantamisesta. Pyyntökirjeen puuttumisen johdosta Venäjän

oikeusministeriö palautti vuonna 2006 Suomen oikeusministeriölle useita tiedoksiantoja täydennettäväksi. Vaadittavat pyyntökirjeet on saatavilla oikeusministeriön Intranetistä. (Oikeusministeriö.)

Haastattelussa valtakunnansyyttävirston ylitarkastaja Tuuli Erolaisen kanssa kävi ilmi, että yleinen ongelma Venäjän kanssa käytävässä oikeusavussa on myös siinä, että kuultaessa Venäjän kansalaisia Suomessa sijaitsevassa tuomioistuimessa, eivät Venäjän tuomioistuinten edustajat useimmiten suostu tähän menettelyyn, vaan kuulusteltava olisi mieluummin siirrettävä Venäjälle. Tällöin jää tuomioistuimen harkintaan se, onko kuulustelun siirtäminen Venäjälle prosessiekonomisesti kannattavaa. (Erolainen 2010.)

Nopeasti tuomioistuinten käytännössä yleistävä videoneuvottelumahdollisuus on myös tekemässä tuloaan Venäjälle, joskin sen käyttöönotto on vasta alkuvaiheessa. Ongelmat videoneuvottelun käyttämiselle muodostuvat pääasiassa Venäjän tuomioistuinkäytännöstä, mutta tekeillä olevat lainsäädännöt mahdollistanevat lähitulevaisuudessa videoneuvottelumahdollisuuden laajemman käytön Venäjän kanssa. (Erolainen 2010.)

7 KANSAINVÄLINEN OIKEUSAPU RIKOSASIOISSA VALKO-VENÄJÄN KANS- SA

Suomen ja Valko-Venäjän välillä ei ole voimassa olevia sopimuksia koskien kansainvälistä oikeusapua. Valko-Venäjä ei ole Euroopan neuvoston jäsen, joten ei voida soveltaa Euroopan neuvostoon kuuluvien valtioiden välillä voimassa olevia sopimuksia, kuten sopimusta kansainvälisestä rikosoikeusavusta. (Norros 2010.)

Voimassa olevien sopimusten puutteen vuoksi oikeusapupyynnöt on lähetettävä diplomaattitietse. Oikeusapupyynnöt lähetetään oikeusministeriöön käyttäen asiakirjapohjina esimerkiksi Schengen sopimusmaiden lomakepohjia vain soveltuvien osin. Oikeusministeriö toimittaa käännettyt asiakirjat ulkoministeriöön, josta ne toimitetaan Valko-Venäjälle toimivaltaiseen viranomaiseen. (Norros 2010.)

Oikeusapupyynnötä Valko-Venäjälle tehdään vuosittain korkeintaan muutamia kappaleita, eikä oikeusapuprosessissa ole ilmennyt suuria ongelmia. (Norros 2010.)

Suomeen saapuvat oikeusapupyynnöt voidaan sopimusten puuttuessa täyttää kansainvälisestä oikeusavusta annetun lain nojalla ja luovutusta koskevat pyynnöt luovuttamislain nojalla. (Norros 2010.)

Muutoinkin haastamiset tulee pyrkiä hoitamaan jo Suomessa eikä vähäisissä asioissa kannata ryhtyä pyytämään oikeusapua, koska jo käännöskustannukset ovat huomattavat. Yleensä rikosasioita hoidetaan pääsyyttäjänviraston toimesta (Prosecutor General) Itä-Euroopan maissa. (Norros 2010.)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tarkasteltaessa kansainvälistä oikeusapumenettelyä rikosasioissa on huomionarvoista huomata, että täysin yhtenäistä oikeusapumenettelytapaa ei voida käyttää tutkimuksessa tarkastellun kohteena oleviin alueisiin. Tämän vuoksi kansainvälistä oikeusapua käyttävän tahon onkin tarpeen tunnistaa ja käyttää oikeanlaista menettelytapaa kansainvälisissä oikeusapuasioissa onnistuneen oikeusapumenettelyn turvaamiseksi.

Euroopan Unionin jatkuvasti laajentuessa myös kansainvälinen oikeusapumenettely on jatkuvan muutospaineen alla. Tämä näkyy varsin hyvin esimerkiksi koko ajan yhdenmukaistuvissa menettelytavoissa oikeusapuasioissa: uusien, Euroopan Unioniin liittyvien jäsenvaltioiden on oltava valmiita muuttamaan omaa kansallista lainsäädäntöään siten, että vähemmän byrokraattiselle kansainväliselle menettelytavalle saadaan jalansijaa. Konkreettisesti tämä on havaittavissa MLA 2000-sopimuksessa, joka pyrkii saattamaan oikeusapumenettelyssä suorat, tuomioistuinten väliset yhteydet aktiiviseen käyttöön hitaamman, keskusviranomaisten kautta tapahtuvan viestinnän sijaan.

Tämä muutos ei toki ole täysin mutkatonta. Puhuttaessa Euroopasta ja sitä myöten Euroopan Unionista, käsittää tämä maantieteellinen alue monta erilaista valtiota, täysin omanlaisine oikeuskulttuureineen. Se, että näidenkin valtioiden tulisi olla valmiita muuttamaan lainsäädäntöään yhdenmukaisemmiksi koko muun Euroopan Unionin kanssa, vaatii muutoksia kansalliseen lainsäädäntöön. Lopputuloksena ennestään tutun oikeuskulttuurin soveltaminen uuteen lainsäädäntöön ja asetettaessa se toimimaan kansainvälisellä tasolla, tuo hyvin todennäköisesti mukanaan haasteen siitä, kuinka taustoiltaan eri oikeuskulttuurin omaavat valtiot saavat yhteistoiminnan sopimaan keskenään tosipaikan tullen.

Pohjoismaat ovat yhdenmukaisessa menettelytavassa täysin oma lukunsa. Pohjoismaat jakavat keskenään hyvin yhdenmukaisen oikeuskulttuurin, jolloin kaikenlainen kansainvälinen toiminta Pohjoismaiden välillä on toiminut hyvin sujuvasti jo ennen Euroopan Unionin mukaantuloa, hyvänä esimerkkinä tästä on se, että Pohjoismaiden oikeusapusopimus tuli voimaan ennen Euroopan Unionin oikeusapusopimusta.

Baltian maat muodostavat oman, mielenkiintoisen lukunsa. Viro, Latvia sekä Liettua liittyivät Euroopan Unioniin vuonna 2004, joten näiden maiden osalta Euroopan Unionin kanssa yhdenmukaistettavaa kansallista ja kansainvälistä lainsäädäntöä ja sen muutosprosessia

pystytään seuraamaan lähietäisyydeltä. Kuten haastattelussa valtakunnansyyttäjäviraston ylitarkastaja Erolaisen kanssa kävi ilmi, on Baltian maiden kanssa käyty oikeusapuyhteistyö ollut vilkkainta lähinaapuri Viron kanssa. Yhdenmukaistettavat kansainväliset lainsäädännöt tulevat hyvin todennäköisesti jatkossa helpottamaan ja nopeuttamaan oikeusapuyhteistyötä rikosasioissa Viron kanssa, Latvian ja Liettuan kanssa, mutta tapahtuva kehitys oikeusavun kanssa on tilastojen puuttuessa arvoitus.

Venäjä tekee oikeuskulttuurisena alueena vahvan poikkeuksen edellä käsiteltyihin alueisiin. Suomen ja Venäjän välillä historian saatossa tapahtuneet kanssakäymiset ovat jättäneet oman jälkensä yhteistyöhön oikeudellisessa mielessä. Poikkeuksena erityisesti Euroopan Unioniin sekä Pohjoismaihin, Venäjän kanssa voimassaolevat omat oikeusapusopimuksensa muodostavat täysin oman alalohkonsa, jonka tehokas käyttäminen vaatii hieman asiaan perehtymistä ja menettelytapojen tuntemista. Venäjällä on esimerkiksi pohjoismaista poiketen omanlainen oikeuskulttuurinsa, jonka yhteensovittaminen ei onnistu suoraan Euroopan Unionin tai pohjoismaiden oikeusapumallin mukaan. Menettely on suurelta osin byrokraattisempaa ja siten hitaampaa, joten oikeusapuasioiden käsittelylle tuleekin varata riittävästi aikaa. Yhteydenpidot hoidetaan pääasiassa oikeusministeriön tai ulkoministeriön kautta tuomioistuimille, joka verrattuna suoriin yhteydenpitomenetelmiin tuomioistuinten välillä ei ole prosessiekonomisesti tehokas menettelytapa.

Tulevaisuudessa Venäjänkin lainsäädäntö muuttunee prosessiekonomisesti kannattavammaksi, erityisesti kansainvälisen oikeusavun näkökulmasta. Erityisesti tähän voidaan odottaa helpotusta videoneuvottelun käytön yleistyessä ja videoneuvottelun käyttöön liittyvien oikeudellisten ongelmien ratketessa. On kuitenkin vielä mahdotonta arvioida, kuinka kauan kestää, ennen kuin tehokkaat muutokset saadaan voimaan. Kansainvälinen oikeusapukäytäntö tulee kuitenkin Venäjän kanssa jatkumaan vilkkaana tiiviiden naapuruussuhteiden ja kehittyvien rajavalvontamenetelmien myötä, jolloin rikostapauksien määrä tulee kasvamaan.

Verrattuna muihin tutkimuksen kohteena olleisiin maihin, muodostaa Valko-Venäjä tässä tapauksessa poikkeuksen. Siinä, missä muihin maihin kansainvälistä oikeusapua käytettäessä voidaan soveltaa kahdenvälisiä valtiosopimuksia, on Valko-Venäjän kanssa toimittaessa ope-roitava ilman mitään vakiintunutta sopimus pohjaa. Maa ei ole esimerkiksi Euroopan Neuvoston jäsen, joten siltäkin osin Valko-Venäjän kanssa toimittaessa ei voida soveltaa edellä mainittuja sopimuksia. Kaikenlainen yhteydenpito oikeusapuasioissa hoidetaan sopimusten sijaan diplomaattista tietä.

Valko-Venäjän kanssa toimitettavat oikeusapuasiat tulevat todennäköisesti nousemaan lähivuosina, joka tuo mahdollisesti mukanaan tarpeen kahdenkeskisten oikeusapusopimusten luomiselle. 2000-luvun alusta lähtien oikeusaputapauksia Valko-Venäjän kanssa on kuitenkin ollut vain muutamia, eikä suurempia ongelmia oikeusapukäytännössä ole haastattelun mukaan ilmennyt, joten tarveharkinta sopimusten luomiselle tapahtunee vasta tulevaisuudessa, oikeusaputapausten määrän mahdollisesti kasvaessa.

Kansainvälisistä sopimuksista ja vakiintuneista menettelytavoista huolimatta yksi keskeisin ongelmakohta kansainvälisessä oikeusavussa rikosasioissa on kysymys siitä, millä tasolla kansallinen ja kansainvälinen laki kohtaavat. Vaikka esimerkiksi asetuksessa pohjoismaiden kesken tapahtuvan todistelun vastaanottamisessa määritellään tarkasti sovellettava lainsäädäntö todistelun vastaanottamisessa ja oikeuskäytäntö menettelyn toteuttamiseksi, on menettely esimerkiksi muun Euroopan kanssa monimutkaisempaa - kansainvälinen laki saattaa olla ristiriidassa kansallisen lainsäädännön kanssa. Toki kansainvälisiä lakeja valmisteltaessa ja etenkin Euroopan Unionin kokoisella alueella implementoitaessa otetaan huomioon kansallisen ja kansainvälisen lain sovellettavuushierarkia (esimerkiksi EU:n oikeusapusopimus, joka on etusijalla muihin sopimuksiin nähden), on etenkin pohjoismaista lainsäädäntöä pidettävä ikään kuin ohjenuorana, joka ei sanasta sanaan määrää, kuinka jokin asia ratkaistaan. Tällöin juuri tällaiset tulkinnanvaraiset ongelmat hankaloittavat ja monimutkaistavat kansallisen ja kansainvälisen lain yhteensovittamista.

Oleennaista kansallisen ja kansainvälisen lain yhteensovittamiselle onkin saada lait harmoniaan keskenään, sillä lain kanssa ristiriitaisista oikeusapupyynnöistä voi valtio kieltäytyä. Euroopan Unionin alueella harmonia toteutuu jo sillä, että Euroopan Unionin jäsenvaltiot ottavat lain käyttöön ensisijaisena lakina, jolloin omaa kansallista lainsäädäntöä muokataan sopivaksi uuteen lainsäädäntöön. Tilanteissa, jossa yhteensovittaminen on kahden erillisen valtion välisen sovittelun varassa - kuten Venäjän ja Suomen - eikä niinkään jonkin ylemmän instanssin määräämää, on harmonian löytäminen lähes eilinehto onnistuneen oikeusaputoiminnan varmistamiseksi. Tämä voidaan varmistaa jo oikeusapuprosessin alkuvaiheessa, perehtymällä vieraan valtion lakiin ja punnitsemalla edellytykset, minkä mukaan päätetään oikeusprosessin päätoiminen valtio ja sen lainsäädäntö.

Kansainvälisessä oikeusavussa harmonian saavuttamisen lisäksi kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön välillä on huomioitava myös valtioiden suvereniteetti, joka on olennainen osa kansainvälistä oikeusapua. Valtion suvereniteettiperiaatteen mukaan valtioilla on ehdoton

valta päättää alueensa sisäisestä laista ja hallinnosta. Otettaessa tähän yhtälöön mukaan käsite kansainvälinen oikeusapu, on suvereniteetti tärkeässä asemassa otettaessa huomioon esimerkiksi kieltäytymisperusteet: selvästi oman valtion oikeusjärjestyksen vastaisesta oikeusapupyynnöstä voidaan kieltäytyä. Kansainvälisessä oikeusavussa pyritään ottamaan myös valtioiden omat rajat ja niiden sisäinen lainsäädäntö huomioon niin, ettei valtioiden suvereniteetti vaarantuisi. Selkeimmin tämä on havaittavissa Euroopan Unionin rajojen sisällä, jonka oikeusapusopimukset pyrkivät säilyttämään valtioiden määräämisvallan omasta lainsäädännöstään kansainvälisen oikeusapuprosessin aikana.

Euroopan Unioni on sinänsä suvereniteetin kannalta alueena poikkeuksellinen, koska sen jäsenet ovat liittyessään Euroopan Unioniin samalla velvolliset hyväksymään Unionin lainsäädännön etusijan. Tilanne on erilainen esimerkiksi Venäjän kanssa, jonka kanssa suvereniteettiperiaate vaatii jatkuvaa pohdintaa. On selvää että Venäjän kokoisella valtiolla on omat haasteensa oman lainsäädäntönsä sopeuttamiseksi monenkeskisten sopimusten vaatimuksiin, eikä se käy aivan yksinkertaisesti. Koska olennaista kansainvälisessä oikeusavussa on ehdottomasti suvereniteetin säilyttäminen, tulevaisuuden lainmuutokset tulevat todennäköisesti keskittymään suvereniteettikysymysten ratkaisuun.

Toinen olennainen piirre koko kansainvälisessä oikeusapuprosessissa on vastavuoroisuuden tunnustaminen, joka muodostaa joissain tapauksissa kansainvälisen oikeusapuprosessin säilymisen ehdon. Tämän tunnustamisen nojalla oikeusapua pyytänyt valtio sitoutuu antamaan vastavuoroisesti oikeusapua toiselle valtiolle, joka pyrkii näin ollen varmistamaan kestävän yhteistyön jatkumisen ja siten prosessuaalisesti sujuvamman menettelyn oikeusapuasioissa. Luonnollisesti vastavuoroiseen tunnustamiseenkin käyvät yleiset kieltäytymisperusteet, esimerkiksi selvissä oman oikeusjärjestyksen rikkomisperiaatteissa ei oikeusapua tarvitse antaa. Vastavuoroisuuden tunnustaminen pyrkii näin ollen varmistamaan jatkuvan yhteistyön oikeusapuasioissa eri valtioiden välillä, jota esimerkiksi Venäjä pyrkii vakuuttelemaan useissa omilla oikeusapupyynnöissään. Vastavuoroisuuden tunnustaminen onkin periaatteena kansainvälistä oikeusapua tukeva, mutta tulkinnanvaraiset tapaukset jättävät käytännön vastavuoroisuuden toteutumisen aina tapauskohtaisen harkinnan varaan.

Tutkimuksen valossa on todettava, että kansainvälisten oikeusaputapausten määrä rikosasioissa tulee kasvamaan. Rajojen yli tapahtuva liikennöinti jatkuu vilkkaana, joka myös jatkossa aiheuttaa ulkomaisten rikoksenteekijöiden määrän lisääntymistä Suomessa, kuin suomalaisten tekemiä rikoksia ulkomailla. Kansainvälistyminen on yleisesti ottaen valtioiden talouksille

tärkeä aspekti, jolloin rajojen ylittymistä pyritään helpottamaan ja liikennöintiä tehostamaan. Trendi on muotoutumassa sellaiseksi, että yhä useammat maat sallivat helpotetun rajakäytännön, joka näkyy kansainvälisen liikenteen kasvussa yhä uusiin maihin.

Kehitystä on kuitenkin vaikea havaita ja seurata, koska tilastoitua tietoa kansainvälisistä oikeusaputapauksista ei ole saatavilla. Tapausten tilastoinnin tekee haasteelliseksi se, että Suomessa on useita eri viranomaisia, jotka hoitavat oikeusapuasioita. Tuomioistuinten lisäksi näitä viranomaisia ovat mm. syyttäjä- ja poliisiviranomaiset, joiden oikeusapumenettelytapoja ja rooleja ei tässä tutkimuksessa otettu tutkittaviksi. Tilastoimalla oikeusaputapauksia saatettaisiin saada helpoimmin selville mahdolliset uudistus- ja kehittämistarpeet, joiden pohjalta sopimuksia ja toimintamalleja voitaisiin edelleen kehittää. Uudistustarpeiden kartoittaminen on tulevaisuuden kannalta tärkeää, jotta mahdollisesti lisääntyviin kansainvälisiin oikeusapupyyntöihin pystyttäisiin reagoimaan mahdollisimman nopeasti ja prosessiekonomisesti tehokkaalla tavalla.

Eräänlainen tällainen muutoksen kohde on videoneuvottelu, joka mahdollistaa esimerkiksi todistelun vastaanottamisen reaaliajassa kahden valtion välillä. Videoneuvottelu on ajankäytön ja kustannusten kannalta erittäin prosessiekonominen vaihtoehto. Haastattelussa Tuuli Erolaisen kanssa kävi ilmi, että videoneuvottelua menettelytapana suositaankin käräjäoikeuksien käyttöönotettavaksi sen sujuvuuden vuoksi. Tämä ei sinällään ole täysin ongelmatonta. Ratkaistavia ongelmia muodostavat tekniset esteet ja prosessuaaliset kysymykset, kuten esimerkiksi kysymys siitä, voidaanko videoneuvottelun välitse saatua todistelua pitää paikan päällä vastaanotettuna todisteluna, jota prosessioikeus Suomessa edellyttää. Tällaiset ongelmat videoneuvottelun käyttöönotossa pyritään varmasti lähitulevaisuudessa selvittämään.

Opinnäytetyön onnistumista arvioitaessa on syytä kiinnittää huomiota opinnäytetyön kokonaisvaltaiseen haasteellisuuteen. Kirjoitettuja lähteitä oli saatavilla hyvin niukasti, jolloin suurin osa opinnäytetyössä olevasta tekstistä on peräisin lainsäädännöstä sekä sopimuksista. Tähän opinnäytetyöhön onkin pyritty saamaan kaikki käyttämisen arvoinen saatavilla ollut tieto.

Oleellinen kysymys on käytännön osuuden kerääminen, joka on yksi tämän tutkimuksen kulmakiviä. Käytännön kokemusten kerääminen ei sujunut odotetulla tavalla ajanpuutteen vuoksi, selkeästi omassa toiminnassa ja aktiivisuudessa olisi ollut parantamisen varaa käytäntöä kerätessä. Kuitenkin saatu käytännön määrä osoittautui erittäin hyödylliseksi osaksi opinnäytetyötä, mutta toki, suurempi käytännön näkökulmien määrä ei olisi ollut pahitteeksi.

Valittu tutkimusmenetelmä sopi tämän opinnäytetyön menetelmäksi parhaiten, sillä tämä opinnäytetyö oli käytännössä parhaiten toteutettavissa vain tällä tavoin, lainoppia tutkimalla. Kyselyt toivat opinnäytetyöhön oman, käytännöllisen näkemyksensä, mutta koko opinnäytetyön toteuttaminen pelkästään kyselypohjalta olisi jättänyt opinnäytetyöstä puuttumaan sen oleellimmman osan, sidoksen kirjoitettuun lakiin.

Kainuun käräjäoikeudelle tästä opinnäytetyöstä toivotaan olevan apua ja tuovan selkeyttä kansainvälisen oikeusavun hahmottamiseen. Lakien uudistuessa nopeasti, on kuitenkin mahdollista arvioida, kuinka kauan tämä opinnäytetyö tarjoaa ajantasaista tietoa hyötykäyttöön.

Opinnäytetyön tekijöille tämä tutkimus tarjosi melkoisen haasteen lisäksi myös suuren määrän uutta tietoa kansainvälisen oikeusavun menettelytavoista ja valtiosopimuksista, sekä avasi myös uuden näkökulman erilaiseen oikeustieteen alaan, kansainväliseen lainsäädäntöön. Tämä hankittu tietomäärä on varmasti sen tutkijoille erityisen suureksi avuksi lainopillisen näkökulman laajentuessa ja kansainvälisten asioiden kokonaisvaltaisen hahmottamisen osalta.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet:

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Tammi.

Jahkola, Katariina. 2000. Rikosasioita koskeva keskinäinen oikeusapu Euroopan Unionissa. Lakimies 4/2000, 506 – 536.

Koulu, Risto. 2001. Johdatus kansainväliseen prosessi- ja insolvenssioikeuteen. Helsingin yliopisto.

Koulu, Risto. 2003. Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin. WSOY Lakitieto.

Laitinen, Tom. 2009. Det nordiska rättsliga samarbetet ur Finlands synvinkel. Sisältyy teokseen kirjoituksia kansainvälisen oikeusavun alueelta, toimittaneet Koulu R., Lahti R., Ojala T. Hakapaino Oy.

Neira, Taina. 2009. Rikoshyödyn takaisinsaamisen ongelmista ja asianomistajan asemasta kansainvälisissä tapauksissa – Erityisesti talousrikostapausten näkökulmasta tarkasteltuna. Sisältyy teokseen kirjoituksia kansainvälisen oikeusavun alueelta, toimittaneet Koulu R., Lahti R., Ojala T. Hakapaino Oy.

Siltala, Raimo. 2010. Oikeustieteen lait. Lakimies 1/2010, 90 – 93

Työryhmän mietintö, oikeusministeriön yleisen osaston julkaisuja. 2000. Kansainvälisten rikosoikeusapuasioiden koordinointi. Hakapaino Oy.

Lait:

Oikeudenkäymiskaari, 4/1734

Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Viron tasavallan hallituksen välillä yhteistyöstä rikosten torjunnassa, 58/1995.

Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Latvian tasavallan hallituksen välillä yhteistyöstä rikosten torjunnassa, 8/1997

Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Liettuan tasavallan hallituksen välillä yhteistyöstä rikosten torjunnassa, 72/1997

Laki (4/1994) kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa

Asetus (13/1994) kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa

Internet-lähteet:

Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälistä oikeusapua rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi 61/1993. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1993/19930061> (Luettu 18.11.2010.)

Oikeusministeriö. 2010.

Norros, Merja. 2004. Kansainvälisen rikosoikeusavun järjestelmä Venäjällä. Euroopan neuvoston yleissopimukset rikosoikeuden alalla ja niiden täytäntöönpano Venäjällä. Väitöskirja. Saatavilla:

<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Julkaisuarkisto20022009/Julkaisuja/Julkaisujenarkisto/Oikeusministerionjulkaisuja2004/1146647053196> (Luettu 9.11.2010).

Haastattelut:

Norros, Merja. 2010. Oikeusministeriön kansainvälinen yksikkö.

Erolainen, Tuuli. 2010. Valtakunnansyyttäjävirston ylitarkastaja.

Aluekohtainen taulukko asiakirjojen lähettämistä varten

Kohdealue	Sovellettavat sopimukset	Vastaanottava vieraan valtion viranomainen /keskusviranomainen	Erityistä huomioitavaa
Pohjoismaat	Sopim. oikeusavusta tiedoksiannon toimitamisessa ja todistelussa (SopS 26/1975) Pohjoismainen sopimus oikeusavusta sekä EU-sopimukset	Suorat yhteydet tuomioistuinten välillä pääsääntö	Noudatettava myös lakia velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen, asiakirjojen kääntämisestä huolehtii oikeusministeriö
Euroopan Unioni	Eurooppalainen yleis-sopimus keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa (1959), Euroopan Unionin oikeusapusopimus (MLA 2000)	Asiakirjojen lähetys joko oikeusministeriön kautta tai suoraan toimivaltaiselle vieraan valtion oikeusviranomaiselle	
Latvia	SopS 8/1997	Keskusviranomaisten kautta	Suorista yhteyksistä voidaan sopia osapuolten kesken
Liettua	SopS 72/1997	Virka-apuasioissa oikeusministeriö tai pääsyyttäjänvirasto, Pyynnöt tietojen saamiseksi sisäasiainministeriölle	Suorista yhteyksistä voidaan sopia kuten Latvian kanssa
Viro	SopS 58/1995	Keskusviranomaiselta toiselle, Virossa oikeusministeriö	Suoria yhteyksiä käytetään paljon, videoneuvotteluiden käyttö myös suositeltua
Venäjä	SopS 48/1980, tuomittujen siirtosopimus (81/1993), rikostorjuntasopimus (12/1994)	Tuomioistuinten välillä oikeusministeriö	Oikeusapupyyntöihin vaaditaan pyyntökirje sekä riittävästi aikaa tiedoksiannolle
Valko-Venäjä	Ei voimassaolevia sopimuksia	Diplomaattiteitse	Sopimusten puuttuessa noudatetaan lakia (4/1994) sekä asetusta (13/1994) kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa

Kysymykset kansainvälisestä oikeusavusta

Olemme opinnäytetyötämme varten jo tutkineet voimassaolevia lakeja ja sopimuksia Suomen ja Baltian maiden välillä, mutta itse käytännön näkemykset meiltä puuttuvat lähes täysin. Tiedämme jo oikeusapuprosessista Baltian maiden ja Suomen välillä (toimivaltaiset viranomaiset, käytettävä kieli, yhteydenpitojärjestykset yms.) mutta olisiko Teillä tähän teoreettiseen pohjaan Baltian maiden kanssa jonkinlaista yleistä näkemystä?

Minkälaisia ongelmia on havaittu oikeusapumenettelyssä Baltian maiden ja Suomen välillä?

Edellistä kysymystä jatkaen, millaisia ongelmia on havaittu kansainvälisessä oikeusapumenettelyssä Suomen ja Venäjän välillä?

Kuinka paljon tänä päivänä käytetään oikeusapumenettelyä Baltian maiden sekä Venäjän kanssa, ja mikä on todennäköinen tulevaisuuden suuntaus, tulevatko määrät edelleen kasvaan? Riittävätkö nykyiset lait ja sopimukset, vai onko tulevaisuudessa odotettavissa radikaaleja muutoksia lakeihin ja menettelytapoihin?

Onko mahdollisesti saatavilla minkäänlaisia tilastotietoja tästä asiasta?

Millaisten rikosasioiden käsittelyssä käytännössä kansainvälistä oikeusapua pyydetään/annetaan?

Opinnäytetyömme yhdeksi tutkittavaksi alueeksi on myös otettu Valko-Venäjä. Ongelmaksi on muodostunut se, ettei Valko-Venäjän kanssa ole olemassa mitään sopimuksia, eikä ko. maa ole edes Euroopan Neuvoston jäsen, joten oikeusavussa sovelletaan rikosoikeusapulakia. Onko Teillä käytännön havaintoja oikeusapumenettelystä Valko-Venäjän kanssa, kuinka se on toiminut ja mikä on mahdollisesti tulevaisuuden suuntaus oikeusaputapausten kanssa? Mikä on Valko-Venäjän keskusviranomaisen oikeusapuasioissa, ja mitä kieltä sen kanssa asioissa käytetään?